

проф. др **Ксенија Кончаревић**
Православни богословски факултет
Катедра за филологију
Београд

Источноевропска теолингвистика данас: општа лингвистика, славистика, стране филологије

Сажељак: У овом раду* настојаћемо да понудимо преглед основних праваца истраживања у источноевропској теолингвистици (на подручју опште лингвистике, славистике и страних филологија), са образлагањем њеног појмовно-категоријалног апарата и приказом најважнијих резултата постигнутих на фундаменталним и апликативним подручјима проучавања језика сакрума (из синхронијске и дијахронијске перспективе) који се излажу у монографским публикацијама, дисертацијама за стицање научних степена, радовима објављеним у тематским зборницима, зборницима са научних скупова и научним часописима у Руској Федерацији, Украјини и Пољској (са библиографским референцама).

Кључне речи: Теорија и методологија лингвистике, теолингвистика, општа лингвистика, славистика, стране филологије, језик сакрума, сакрални функционалностилски комплекс, религиозни дискурс.

0. 1. У савременој лингвистици конституисало се неколико приступа теоријском за снимању и дескрипцији феномена религиозне комуникације. Тако, у научну употребу увелико су ушли термини *религијски језик*, *култни језик*, *језик сакрума*, *молитвени језик*, *језик Цркве*, *религијски дискурс*, *религијски сџил*, *религијско-иройоведнички сџил*, *религијска ујошреба језика*, *религијска комуникација* и др. Већ и само побрајање ових разнородних термина сведочи о комплексности и вишедимензионалности методолошких приступа проучавању објекта нашег интересовања. Када је реч о доминантним методолошким приступима истраживању интеракције језика са духовношћу и религијом уопште, издвојићемо функционалностилистичку, комуниколошку, дискурсну и социолингвистичку парадигму. Прва полази од идентификовања посебног „религијског стила“ (у другој терминологији: религијско-проповедничког, црквено-религијског, богослужбеног, литургијског стила), или, како смо склонили да предложимо, сакралног функционалностилског комплекса (деталније в. т. 2.1.). Њој је блиска комуниколошка парадигма, чији објекат интересовања представљају специфични жанрови унутарцрквене комуникације, попут проповеди, молитве, посланице, докумената црквеног законодавства, жанрова епистоларне комуникације, ети-

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

кецијских жанрова (детаљније в. т. 2.2.). Испитивање религијског дискурса полази од схватања комуникације међу члановима верске заједнице као институционалног дискурса условљеног социјалним функцијама учесника општења и нормираног како у садржинском, тако и у формалном погледу и примењиваног у сакралној комуникацији, базираног на јасно конфесионално одређеним вредностима и нормама невербалног и вербалног понашања (детаљније в. Бугаева 2008: 15–23). Најзад, социолингвистичка парадигма усмерена је на истраживање говора припадника одређене верске заједнице у разним ситуацијама, на идентификовање особености њиховог социолекта, односно религиолекта (детаљније в. Бугаева 2008: 15–33; преглед побројаних парадигми са релевантном литературом исп. у: Бугаева 2007: 39–53; Бугаева 2008: 7–42). Ипак, најцеловитије се феномен интеракције лингвистичког и сакралног сагледава у дисциплини екстерне лингвистике која се налази у фази конституисања и разраде – теолингвистици (у досадашњем развоју научне мисли у овој области коришћени су, премда слабије, и алтернативни називи: теолошка лингвистика, сакралингвистика, религиолингвистика, теологија језика).

0. 2. Сам термин *тхеолингвистика* и његово појмовно одређење први је у науци о језику понудио белгијски лингвиста (редовни професор Катедре за англистику Универзитета у Бриселу) и теолог – англикански бискуп Жан-Пјер ван Нопен (1976, са ревизијом 1981). По његовом схватању, теолингвистика настоји да разјасни „на који се начин људска реч може употребити у односу према Богу, на који начин језик функционише у религијским ситуацијама, у ситуацијама које не одговарају чврстим стандардима непосредне једностране комуникације и које, без обзира на то, с друге стране, показују подударности са логиком његове дескрипције у појединим његовим манифестацијама, као што су метафора или говорни чин“² (цит. према: Kucharska-Dreiss 2004: 24). Исти аутор средином 90-их година³ говори и о *критичкој тхеолингвистици* као хибридној дисциплини која обједињава теолингвистику са критичком лингвистиком у настојању да понуди анализу измештања сакралног дискурса из његовог првобитног контекста, односно употребе језика сакралног од стране разних изванрелигијских идеологија (Kucharska-Dreiss 2004: 29).

0. 3. За интернационалну промоцију термина *тхеолингвистика* несумњиво највеће заслуге припадају Дејвиду Кристалу, који га је 1987. унео у чувену „*The Cambridge Encyclopedia of Language*“, наводећи као сфере њеног проучавања „језик библиста, теолога и других стручњака који се баве религиологијом, као и језик активних верника“ (цит. према издању: Crystal 1995: 412) (занимљиво је напоменути да исти аутор у свом *Енциклопедијском речнику модерне лингвистике*, чије је прво издање изашло 1978, а друго 1985, не наводи ову одредницу – исп. Kristal 1987). Средином 90-их година до снажног интересовања за ову проблематику долази у Немачкој. Програмски чланак на ову тему објавиће Андреас Вагнер, који, пошто је сагледао значај интеракције теологије и лингвистике и посебно

² Цитат преузет из: J.-P. van Noppen, *Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach*. [In:] „Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis“ 73, 1995, Afl. 3: „Moderne talen letterkunde“, s. 693.

³ J.-P. van Noppen, *Critical Theolinguistics: Methodism, its Discourse and its Work Ethic* (= Working paper in preparation for the L.A.U.D. Symposium, Series A, General and Theoretical Papers, Paper No. 400), Linguistic Agency University of Duisburg, Duisburg 1996, s. 1.

нагласио значај вербалне компоненте у делатности свештенослужитеља, образлаже и низ конкретних истраживачких пројеката, као што су лингвистичка анализа језика богослужења, анализа језика катихезе, али и анализа исказа лаика везаних за теме које се тичу вере и духовности (нпр. смрт вољене особе) (Wagner 1999: 24–25). О томе да је на немачком подручју теолингвистика тих година постигла ширу афирмацију у лингвистичким круговима сведочи између осталог и чињеница да је у једном репрезентативном прегледу опште лингвистике из 1997. она уврштена у каталог лингвистичких дисциплина (Herbermann et al. 1997: 53), те да је у истом извору као објекат лингвистичких испитивања издвојена и комуникација у Цркви (Herbermann et al. 1997: 48).

1.1. У словенском свету најживље интересовање за проблеме теолингвистике испољено је у Пољској, где систематско, организовано и усмерено бављење језиком сакрума од 70-их година наовамо резултира појавом мноштва монографских дела, тематских зборника, зборника са научних скупова и студија у којима се феномен интеракције језика и духовности разматра из интердисциплинарне – преваходно аксиолошке⁴, социолошко-културолошке⁵ и комуниколошке⁶ перспективе. Де-

⁴ Bejze B. red., *Jak dzisiejszemu człowiekowi mówić o Bogu?*, Warszawa, 1994; Gajda S., Sobeczko H. red., *Człowiek – dzieło – sacrum*, Opole, 1998; Jedliński R., *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków, 2000; Pawłowska R., *Z zagadnień sprawności językowej w nauczaniu religii*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. M. Karpluk, J. Sambor, Lublin, 1988, s.71- 87; Puzynina J., *Z historii słownictwa aksjologicznego*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych. Seria 6. Językoznawstwo*, Warszawa, 1983, s. 279–290; Szulczyński A., *Jak dzisiaj mówić o Bogu?*, „Łódzkie Studia Teologiczne“ nr 3, 1994, s. 366–371; Zdybicka Z., *Koncepcje wartości religijnej (sacrum)*, „Roczniki Filozoficzne“, 1979, t. 27, z. 2, s. 71–85.

⁵ Bajerowa I., *Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności*, „Łódzkie Studia Teologiczne“, 1994, nr 3, s. 11–17; Bajerowa I., J. Puzynina, *Język religijny. Aspekt filologiczny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin, 2000, t. 8. s. 19-20; Bajerowa I., Karpluk M., Z. Leszczyński red., *Język a chrześcijaństwo*. Lublin, 1993; Długosz K., *Język – Religia – Kultura*, Szczecin, 2001; Draguła A., *Miedzy Wieżą Babel a Pięćdziesiątą. O współczesnym języku religijnym*, „Więź“, 2004, nr 7, s. 49-61; Duda H., *Z problematyki związków języka i religii*, „Zeszyty naukowe KUL“, 1–2 (137-138), Lublin, 1992; Grabowski M., *Charakterystyka potocznego języka religijnego*, „Kultura i Społeczeństwo“, 1989, nr 1, 185–197; Herbut J., *Pojęcie i założenia funkcjonalnej analizy języka religijnego*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego“, 1978, 6; Herbut J., *Logiczna charakterystyka języka religijnego*, [w:] *Oblicza dialogu. Z dziejów dziejów teorii dialogu: chrześcijaństwo-marksizm w Polsce*, red. B. Stępień, T. Szubka, Lublin, 1992, s.33-62; Hofman H., *O rozmaitych sposobach analizy „sacrum“ (od językoznawstwa do religioznawstwa)*, [w:] *Człowiek – dzieło – sacrum*, Opole, red. S. Gajda, H. J. Sobeczko, 1998, s. 85–95; Hryniewicz W., *Analiza języka a teologia*, „Zeszyty Naukowe KUL“ (19) nr 2, 1976, s. 73–76; Kiliszek M., *Lingwistyczna filozofia religii*, Lublin, 1983; Opara S., *Język a religijność*, Studia Filozoficzne, 1974, nr 7, s. 115–128; Pałucka I., *Czy istnieje „język religijny“?*, „Język Polski“, 2000, 3-4, s.179; Przyczyna W., G. Siwek, *Język Kościoła w Polsce pod koniec drugiego tysiąclecia*, „Ateneum Kapłańskie“, 1999, 1 (539); Przyczyna W., G. Siwek, *Język w Kościele*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarkow, Kraków, 1999, s.130–148; Rospond S., *Kościół w dziejach języka polskiego*, Wrocław, 1985; Rożek L. red. *Język religii. Konstrukcje i dekonstrukcje. Prace interdyscyplinarne*, 2006, t. VI, Częstochowa; Rydzewski J., *Język religijny we współczesnej katechezie*, „Zeszyty Naukowe KUL“, 1975, (18) nr 4, s. 55–66; Sochoń J., *Bóg i język*, Warszawa, 2000; Walczak B., *Chrześcijaństwo i Kościół w dziejach języka polskiego*, „Życie i myśl“, 1984, nr. 33, c.58–74; Walczak B., *Znaczenie Biblii w dziejach języków i językoznawstwa*, „Życie i myśl“, 1985, nr. 9, 10, c. 37–42; Walczak B., *Rola Biblii w rozwoju języków i językoznawstwa. Zarys problematyki*, [w:] *Inspiracje chrześcijańskie w Kulturze Europy*, red. E. Woźniak, Łódź, 2000; Wierusz-Kowalski J., *Podstawowe elementy struktury języka sakralnego*, „Studia Religioznawcze“, 1967, (9) nr 1–2, s. 33–54; Wierusz-Kowalski J., *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*, „Studia religioznawcze PAN“, t. 4, Warszawa, 1973; Wójtowicz A., *Tekst sakralny. Pytania i hipotezy socjologiczne*, „Przegląd religioznawczy“, 1996, 4.

⁶ Chruszczewski P., red., *Język a komunikacja 5, t. 2: Perspektywy dyskursu religijnego, czyli przyjęcie Kaina*, Kraków, 2004; Drewniak H., *Język symboli religijnych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mi-

финисање засебне научне области лингвистичких испитивања те увођење термина „теолошка лингвистика“ и, касније прихваћенијег, термина „теолингвистика“, у пољској средини везује се за имена Ј. Данецког и Е. Кухарске-Драјс⁷. Од 90-их година у организацији полонистичких и теолошких научних институција одржано је више симпозијума из области језика сакрума (Ополе, Лублин, Лођ, Тарнов, Познањ, Гдањск). Посебан значај имала су три међународна научна скупа „Језик вере у прошлости и садашњости“ („Język religijny dawniej i dziś“), одржана у Гњездну и Познању 2002, 2004. и 2006. (материјали са ових скупова издати су у зборницима *Język religijny dawniej i dziś* 2004, 2005, 2007).

Теолингвистичка истраживања⁸ задобила су и своје институционално окриље у Комисији за језик вере, формираној 1999. при Президијуму Пољске академије наука у Кракову, као орган Савета за пољски језик. Задаци Комисије у нормативним документима дефинисани су на следећи начин:

- 1) анализа и оцена стања језика (овде и даље – пољског, *јрим. наша*) у верској сфери;
- 2) иницирање истраживања језика у верској сфери;
- 3) старање за правилност употребе језика у верској сфери и усавршавање културе његовог коришћења;
- 4) ширење знања о језику у верској сфери посредством организовања научних скупова и кроз издавачку делатност;
- 5) решавање, по молби Савета за пољски језик, спорних питања везаних за језик у верској сфери;
- 6) пружање помоћи верским организацијама у трагању за језиком који би био схватљив савременом човеку;
- 7) координација између Савета за пољски језик и Црква у питањима односа према језику у верској сфери“ (Regulamin Komisji 2008, § 2).

На сваке две године Комисија организује интердисциплинарне научне скупове посвећене различитим аспектима проучавања језика вере и Цркве (деталније в. у: Гадомский 2005: 20; Гадомский – Лапич 2008: 7–8, 11; Гадомский 2012).

kołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 54–62; Jęz A., *Jezus Chrystus w kontekście ludzkiej komunikacji*, Tarnow 2002; Komárek K., *Problemy z językiem religijnym (w środowisku czeskim)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 19–23; Koziała S., *Wokół współczesnych problemów komunikacji międzyludzkiej i języka religijnego*, [w:] *Teologia – kultura – współczesność*, red. Adamek Z., Tarnów, 1995, s. 63–75; Makuchowska M., *O komunikatywności języka modlitw liturgicznych*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny“, 2000, nr 4, s. 135–149; Przybylska R., Prszczyzna W., *O języku klerików*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 70–82; Rutkowska I., *Sytuacja komunikacyjna w pismach mistyków (na podstawie prologów tych dzieł)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 38–46; Sobeczko H. J. red., *Liturgia Sacra, Liturgia – Musica – Ars*, (seria – czasopismo, Rok 13/2007, Nr 1(29)), Opole, 2007; Sakowicz E., *Współczesny język dialogu międzyreligijnego*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 32–39.

⁷ Danecki J., 1998, *Bóg i Jego język. Szkic językoznawstwa teologicznego*, [w:] *Z Mekki do Poznania*. Materiały 5. Ogólnopolskiej Konferencji Arabistycznej, Poznań 9–10 czerwca 1997, pod red. H. Jankowskiego, Poznań, s. 57–67; Kucharska-Dreiss E., *Teolingwistyka – próba popularyzacji terminu*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 23–30.

⁸ Први зборник научних радова у којима се језик сакрума сагледава из интралингвистичке перспективе у пољској лингвистици појавио се већ крајем 80-их година: Karpluk M., Sambor J. red., *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, Lublin, 1988.

Од 2004. отпочело је издавање серије научних монографија и тематских зборника у едицији „Теолингвистика“, у чијем је оквиру до сада публикувано 11 наслова (исп. *Dyskurs religijny w mediach 2010*; *Gomola 2010*; *Język katechezy 2008*; *Pisownia słownictwa religijnego 2011*; *Świat słowa Jana Pawła II 2007*; *Zasady pisowni słownictwa religijnego 2004*; *Zdunkiewicz-Jedynak 2006*). Посебан значај међу њима има *Библиографија језика религије (1945–2000)* чији је аутор Мажена Махуковска, а која констатује наслове из ове области објављиване у Пољској са узимањем у обзир како домаћих, тако и страних аутора (*Bibliografia języka religijnego 2007*).

1. 2. У Украјини, свакако под утицајем кретања у пољском језикословљу, постоји живо интересовање за проблеме теолингвистике, које поседује и институционалне оквире свога развоја, пре свега заслугом русисте и стручњака за општу лингвистику А. Гадомског, инаугуратора термина „теолингвистика“ у источнословенској средини⁹ и аутора већег броја публикација из ове области, који је почев од 2004. увео предмет „Основи теолингвистике“ у студијске програме Филолошког факултета Тавричког националног универзитета (Симферопол), а у оквиру исте институције одржано је и више научних скупова на ову тему (деталније в. Гадомский 2005: 21–23).

1. 3. У Русији¹⁰ је теолингвистичка проблематика први пут доспела у жижу интересовања научне јавности појавом монографије Н. Б. Мечковске „Язык и религия“ (Мечковская 1998)¹¹. У овој земљи проучавање проблема језика Цркве и духовности уопште, ако изузмемо религиолошко-културолошка¹², социолингвистичка¹³

⁹ Гадомский А. К. *К проблеме определения теолингвистики*. – Учен. зап. ТНУ. – Т. 17(56). – № 1: Филологические науки. – Симферополь: ТНУ, 2004. – с. 63–69; Гадомский А. К. *О лакунах в системе лингвистической науки: проблема взаимодействия языка и религии*. // Культура народов Причерноморья. – № 49. – Т.1 – 2004. – с. 164-167; Гадомский А. К. *Теолингвистика: история вопроса* // Учен. зап. ТНУ, Т. 18 (57). № 1. Филология. – Симферополь: ТНУ, 2005. – с. 16-26; Гадомский А. К. *Русско-польская терминология теолингвистики* // Учен. зап. ТНУ. – Т.19 (58) № 1. Филология. – Симферополь: ТНУ, 2006. – С. 147-157; Гадомский А. К. *К вопросу о единицах теолингвистики // Восточнославянская филология: Сборник научных работ*. Вып. 11. Часть 1. Языкознание. – Горловка: изд-во ГТПИИЯ, 2006. – С. 11–20; Гадомский А. К. *Некоторые направления исследований теолингвистики* // Наукові записки Луганського нац. пед. ун-ту. Вип. 7. Сер. філол. науки: Зб наук. праць [Норми та парадокси свідомості й мислення, їх відображення в мовній картині світу] – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 24–41; Гадомский А. К. *Религиозный язык или стиль: попытка систематизации терминологии теолингвистики*. – Учен. зап. ТНУ. – Т. 19 (58) № 2 Филология. – Симферополь: ТНУ, 2006. – С. 186-193; Гадомский А. К. *Теолингвистика как учебная дисциплина // Язык как инструмент познания и зеркало эпохи. Международная научно-практическая конференция*. 24–26.05.2006 – Симферополь: Универсум, 2006. – С. 51-58; Гадомский А. К. *Религиозный язык – теолингвистика – языкознание* // Ученые записки ТНУ. – Т. 20 (59) 1. – Симферополь, 2007. – С. 287-293 и др. Занимливо је напоменути да се код Ј. И. Арињина среће термин религијска лингвистика: исп. *Религиозная лингвистика* // Аринин, Е. И. *Религиоведение: академический курс лекций*. В 2 ч. – Владимир : Изд-во Владимир. гос. ун-та, 2005, Ч. 1. – с. 7.

¹⁰ Деталније о историјату конституиисања теолингвистике у Руској Федерацији в. у: Гадомский 2010; Кончаревий 2011.

¹¹ Приказ књиге Н. Б. Мечковске из пера аутора овога рада в. у: Славистика, Београд, 2007, бр. 11, стр. 414–416.

¹² *Богослужебный язык русской Церкви: История. Попытки реформации* / Ред.-сост. Н.Каверин. – М. : Издание Сретенского монастыря, 1999. – 411 с.; Коваль А. Н., Мухелишвили Н. Л., Сергеев В. М., Спивак Д. Л. *От проблемы истолкования в психоанализе к проблеме истолкования религиозного текста* // Религиоведение, 2004, № 2; Мечковская Н. Б. *Социальная лингвистика*. М.: Аспект-Пресс, 1994. – 207 с.; Мечковская Н. Б. *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов*. – М.: Агентство „ФАИР“, 1998. – 352 с.; Пивоваров Д. В. *Язык религии* // Религиоведение. – 2007. – № 2. – С. 88–98; *Язык Церкви. (Сборник)*. – М: Издательство Свято-Филаретовского Православно-Христианского Института. – 1995, вып. 1, 1997, вып. 2, 2004, вып. 3.

¹³ *Богослужебный язык русской Церкви: История. Попытки реформации* / Ред.-сост. Н.Каверин. – М.: Издание Сретенского монастыря, 1999. – 411 с.; Бугаева И.В. *Ментальная категория протективно-*

и комуниколошка¹⁴ истраживања, до почетка XXI века кретало се углавном у оквирима функционалне стилистике (в. т. 2.1–2.3), а било је препуштено углавном иницијативи заинтересованих појединаца, углавном без шире институционалне подршке. Међутим, већ читаву деценију научни рад у области теолингвистике у Русији интензивно се развија на катедрама опште лингвистике, русистике и страних филологија у Москви, Петрограду, Волгограду, Вороњежу, Иркутску, Јекатеринбургу, Владикавказу, Краснодару, Рјазању, Јарослављу, Чељабинску, Тамбову, Тверу. По наводима А. К. Гадомског, од прве дисертације из домена теолингвистике, која датира из 1999. године (О. А. Прохватилова)¹⁵ закључно са 2010. годином у Руској Федерацији и у значајним универзитетским центрима бивших совјетских република у којима је филологија традиционално развијана у складу са доминантним тенденцијама у руској науци о језику – Кијеву, Тартуу, Махачкали – одбрањене су четири докторске и 54 кандидатске дисертације везане за разне аспекте ове научне дисциплине на материјалу опште лингвистике, русистике и славистике, англистике, германистике, туркијских језика (Гадомский 2010: 370).

1. 4. У овом раду настојаћемо да понудимо преглед основних праваца истраживања у источноевропској теолингвистици (на подручју опште лингвистике, славистике и страних филологија), са образлагањем њеног појмовно-категоријалног апарата и приказом најважнијих резултата постигнутих на фундаменталним и апликативним подручјима проучавања језика сакрума (из синхрониске и дијахрониске перспективе) који се излажу у монографским публикацијама, дисертацијама за стицање научних степена, радовима објављеним у тематским зборницима, зборницима са научних скупова и научним часописима у Руској Федерацији, Украјини и Пољској (са библиографским референцама)¹⁶.

сти в речи верующих//Материалы XXXV Международной филологической конференции 13–18 марта 2006 г. Вып. 13: Русский язык и ментальность. В 3–х ч. Ч. I. СПб, 2006. – С.23 – 28; Бугаева И.В. *Сленг современных семинаристов в аспекте изучения религиозной личности* //Язык. Речь. Речевая деятельность. Межвуз. сб. научн. трудов. Вып. 7. Отв. ред. М.А. Грачев. – Н.Новгород, 2004. – С. 36–40; Кравецкий А. Г. *Проблема богослужебного языка на Соборе 1917–18 годов и в последующие десятилетия. //Язык Церкви*. Изд. Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа – М., 1997, вып. 2. – С. 66–97; Кравецкий А. Г., Плетнева А. А. *История церковнославянского языка в России: конец XIX – XX в.* – М.: Языки русской культуры, 2001. – 398 с.; Мечковская Н. Б., *Кирилло-Мефодиевское наследие в филологии Slavica Orthodoxa и языковые вопросы в русском православии XX века*// Вопросы языкознания. – М., 2000, 2. – С. 3–17; *Язык Церкви. (Сборник)*. Выпуск 3. – М: Издательство Свято-Филаретовского Православно-Христианского Института, 2004. – 328 с.

¹⁴ Бугаева, И. В. *К вопросу о методологических и теоретических основах изучения религиозной коммуникации // Церковь и проблемы современной коммуникации. Сборник статей по материалам Международной научно-практической конференции*/ ред. А. Мякинин, И. В. Бугаева, Е. В. Плисова – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – с. 39–53; Гриненко Г. В. *Сакральные тексты и сакральная коммуникация. Логико-семиотический анализ вербальной магии.* – М.: Новый век, 2000. – 448 с.; Мечковская Н. Б. *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов.* – М.: Агентство „ФАИР“, 1998. – с. 224–226; Олянич А. В. *Драматургия ритуальной коммуникации (лингвесемиотический аспект)*/ А. В. Олянич //Вестник Омского университета. – Омск: Ом. гос. унт. – 2004. – Вып. 1.–С. 88–91; Прохватилова О. А. *О гиперкоммуникации в современной духовной речи.* – Мир Православия. Волгоград: Изд. ВолГУ. – 2000. – Вып. 3. – С. 280–295; Розанова Н. Н. *Сфера религиозной коммуникации: храмовая проповедь*// Современный русский язык. Социальная и функциональная дифференциация/ отв. ред. Л.П. Крысин. – М.: Языки славянской культуры“, 2003. – С. 341–363.

¹⁵ Прохватилова О. А. *Речевая организация звучащей православной проповеди и молитвы: Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук.* – Волгоград, 2000. – 495 с.

¹⁶ Аутор има пријатну дужност да изрази захвалност Александру К. Гадомском (Симферополь, Украјина) на несекундној помоћи у употувавању библиографске грађе.

2. 0. Доминатно место у теолингвистичким истраживањима припада онима која третирају стилистичке и жанровске одлике језика сакрума.

2. 1. У руској теолингвистици је крајем прошлог и почетком овога века уочена потреба за издвајањем, поред до сада општеприхваћених стилова (научни, информативно-публицистички, књижевноуметнички, административно-пословни, разговорни) и посебног стила који опслужује сферу религије. Од радова који конституишу појмовно-терминолошки апарат и методологију истраживања у овом домену¹⁷ споменућемо најзначајније. Тако, Л. П. Крисин у систему функционалних стилова савременог руског језика издваја засебан религијско-проповеднички стил (*религиозно-проповеднический стиль*), у чији састав увршта жанрове поуке, молитве, параболе, исповести, проповеди (Крисин 1996: 135–138). Недостатак овога термина састоји се, по нашем мишљењу, у посебном издвајању жанра проповеди као конституенте назива стила, што није присутно ни у једном другом случају (не постоје називи стилова типа: научно-дисертациони, информативно-репортажни, административно-уговорни и сл.), као и у превиђању да постоје и други језгрени жанрови овога стила. С. Г. Макарова идентификује религијски стил (*религиозный стиль*), који, по њеном мишљењу, „објективно може бити издвојен полазећи од своје екстралингвистичке основе – религије као једног од облика друштвене свести. Постојање овога стила је несумњиво (иако он представља прилично затворен систем), он егзистира и у писменом, и у усменом коду језика, али га домаћа стилистика традиционално, руководећи се идеолошким разлозима, никада није уврштала у систем функционалних стилова“¹⁸ (Макарова 2001: 114). Овде се, опет, поставља начелно питање постоји ли јединствени, натконфесионални „религијски стил“ руског језика са таквим саставом и саодносом елемената који би био уочљив у изражавању припадника свих конфесија и деноминација традиционално присутних међу његовим носиоцима?¹⁹ В. В. Волков, очигледно усмеравајући пажњу на израз православне Цркве, њених клирика и верника, сматра да је „оправдано говорити о *духовном изразу* као посебном функционалном стилу руског књижевног језика,

¹⁷ Бугаева И. В. *Стилистические особенности и жанры религиозной сферы*. [В сб.:] *Стилистика текста. Межвуз. сборник научных трудов.* / Отв. ред. Е. В. Плисов. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005. – С. 3-11; Гадомский А. К., Гадомская Г. П. *О теолингвистических терминах с интегральным значением 'религиозный стиль'*. [В сб.:] *Язык как инструмент познания и зеркало эпохи. Международная научно-практическая конференция.* – Симферополь. – „Универсум“, 2007. – С. 49–56; Гадомский А. К. *Религиозный язык или стиль: попытка систематизации терминологии теолингвистики.* – Ученые записки Таврического национального университета. – Т. 19 (58) № 2 Филология. – Симферополь: ТНУ, 2006. – С. 186–193; Гостеева С. А. *Религиозно-проповеднический стиль в современных СМИ*. [В сб.:] *Журналистика и культура русской речи*. Вып. 2. – М., 1997. – С. 87–94; Крылова О. А. *Существует ли церковно-религиозный функциональный стиль в современном русском литературном языке?* [В сб.:] *Культурно-речевая ситуация в современной России.* – Екатеринбург, 2000; Крылова О. А. *Толерантность, речевые жанры и функциональные стили современного русского языка*. [В кн.:] Н. А. Купина, М. Б. Хомяков (ред.), *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности.* – М., 2005. – С. 194–207; Крисин Л. П. *Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистика парадигме современного русского литературного языка*. [В сб.:] *Поэтика. Стилистика. Язык и культура: Памяти Т. Г. Винокур.* – М., 1996. – С. 135–138; Прохвятилова О. А. *Экстралингвистические параметры и языковые характеристики религиозного стиля.* – Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание. Вып. 5, 2006. – С. 19–26.

¹⁸ Сви преводи цитата са руског, пољског и украјинског језика наведени у овом раду су наши (прим. аушора).

¹⁹ Склони смо да овакав концепт доводимо у питање: примера ради, црквенословенизми – лексички, граматички, творбени, ортоепски, ортографски – представљају маркантно стилогено средство у изразу православних, али не и верника других конфесија.

чија се лингвистичка различитост од других функционалних стилова, заснованих искључиво на савременом руском језику, састоји у синтези црквенословенског и руског израза“ (Волков 2001: 287–288). И. В. Бугајова залаже се за употребу термина црквени стил (*церковный стиль*), дефинишући га као „функционални стил савременог руског књижевног језика устаљен у црквеној сфери, репрезентован текстовима у писменом и усменом облику које карактерише специфичан одабир и комбиновање језичких средстава“, у чијем оквиру издваја следеће подстилове: црквено-богослужбени (или богослужбени), црквено-научни (догматички)²⁰, химнографски, проповеднички и поучни (Бугаева 2005: 17). У каснијим интерпретацијама ове проблематике иста ауторка, увиђајући да у сфери деловања Цркве жанрови научног, информативно-публицистичког, књижевноуметничког, административно-пословног и разговорног стила имају своје посебне специфичне особености, предлаже померање тежишта испитивања са равни стила на раван дискурса (исп. Бугаева 2008: 15–23)²¹. Не доводећи у питање потребу интензивирања истраживања језика сакрума у кључу анализе дискурса, сматрамо да је, методолошки посматрано, за лингвистичка испитивања ове проблематике веома инспиративно издвајање профаног и сакралног функционалностилског комплекса као продукта опозиције световног и духовног, које предлаже српски русиста Бранко Тошовић (функционална интерациона целина или функционалностилски комплекс, по овом аутору, јесте скуп стилова који чине једну затворену целину насталу као контраст у односу на друге врсте стилова, као и један комплетан систем функционалних стилова који се издваја у односу на други у зависности од области људске делатности), изражавајући и експлицитно неслагање са ауторима који религијски стил издвајају као посебан функционални стил (Тошовић 2002: 94–95).

У пољској теолингвистици истраживање стилистичких обележја језика сакрума, коме је посвећено више значајних монографија и студија²², такође је пролази-

²⁰ Термин *гоімаіічкк* у овом контексту оправдано је довести у питање, пошто се научни стил у сфери теологије као разгранатог система наука (библистика, систематска теологија, патрологија, практична теологија, историја Цркве) не може поистоветити са једном њеном дисциплином (догматиком као подручјем систематске теологије).

²¹ И. В. Бугајова, међутим, у својим познијим истраживањима није преузела модел анализе дискурса, већ се определила за социолингвистички приступ, односно за третирање језика сакрума на нивоу социолекта. Религијски социолект (религиолект) ауторка дефинише као „релативно стабилан, социјално маркирани подсистем националног језика који опслужује комуникативне потребе ограничене социјалне групе – припадника одређене конфесије, рефлектујући теоцентричну слику света и поседујући лексичке, фонетско-прозодијске, творбене и граматичке специфичности. Са аспекта стратификације, религијски социолект представља укупност језичких средстава којима се служе чланови одређене етносоциокултурне заједнице обједињени основним стратумом *вера у Боја*“ (Бугаева 2008: 33). По нашем мишљењу, социолектске карактеристике израза припадника одређене конфесије или деноминације, као што показује и сама Бугајова анализом фонетско-прозодијских, лексичко-семантичких, творбених и граматичких средстава која конституишу православни социолект савременог руског језика (Бугаева 2008: 78–204), углавном се свде на колоквијални израз (разговорни стил), или, у писменом тексту, на стандард присутан у унутарцрквеној комуникацији који се разликује од књижевнојезичке норме, али који нема карактер обавезности – исп. одељак о конфесионално маркираним графичким и ортографским средствима савременог руског језика (Бугаева 2008: 87–93; о односу између стандарда и норме на подручју графичке и ортографичке у унутарцрквеној комуникацији руског и српског језика детаљније в. у: Кончаревић 2009: 11–38), тако да, по нашем уверењу, концепт социолекта не може претендовати на хијерархијски виши или исту раван као концепт сакралног функционално-стилског комплекса.

²² Bartmiński J., *Język w kontekście kultury [w:] Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński., Lublin, 2001, s. 19; Beńkowska D., *O przeobrażeniach polskiego stylu biblijnego*, „Stylistyka“ (II), 1993, s. 101–109;

ло кроз различите етапе, у зависности од схватања сакралног стила. С једне стране, М. Војтак доводи у питање могућност експликације појма “религијски стил“ и прецизирања његовог обима (Војтак 1998: 215). Другачије се поставља већи број аутора који заступају гледиште о могућности његове експликације, али са неједнаким схватањем његовог екстензитета. Тако, М. Макуховска указује на неопходност издвајања посебног „религијског стила“, не разграничавајући довољно појмове „религијског језика“ и „религијског стила“ (Makuchowska 1995: 449–471). Е. Бартмињски сматра да се „религијски стил базира на посебној концепцији света и њој иманентној рационалности те на специфичном коришћењу језичких знакова“ (Bartmiński 2001: 12). Д. Бењковска у монографији у целини посвећеној стилистици језика сакрума прва ће религијски стил посматрати напоредо са књижевноуметничким, научним и другим стиловима традиционално издвајаним у функционалној стилистици, издвајајући унутар њега библијски, стил проповеди и стил молитава (Beńkowska 2002: 11). Ова ауторка, разматрајући први од наведених подстилова, уводи термине „оригинални библијски стил“, „примарни библијски стил“, „етнички библијски стил“. Под оригиналним библијским стилем она подразумева „групу обележја и језичких специфичности, тематских и функционалних, који су нашли одраз у канонских варијантама текстова Светог Писма написаним на језицима оригинала – на старохебрејском и старогрчком“. Овако појмљени библијски стил представља еталон и полазишни тип који даљу конкретизацију и диференцијацију задобија у преводима Библије на националне језике. Права етапа конкретизације оригиналног библијског стила резултира етничким библијским стиловима: пољским, немачким, чешким итд. (Beńkowska 2002: 9–10). Тако ће пољски библијски стил Бењковска дефинисати као функционални варијетет пољског националног језика реализован у тексту Светог Писма, који у свести његових корисника функционише као код, образац који пружа инвентар стилистичких језичких обележја која се понављају (имају ошти карактер) у индивидуалним преводима Библије, чувајући тесну везу са примарним (оригиналним) стилем Библије“ (Beńkowska 2002: 13).

У украјинској лингвистичкој науци, где се такође конституисала стилистика сакрума²³, оригиналан допринос дефинисању њених базичних категорија даје

Beńkowska D., *Polski styl biblijny*, Lodź, 2002; Binek P., *O współczesnych polskich przekładach biblijnych świadomie nawiązujących do tradycji stylu biblijnego*, [w:] *Inspiracje chrześcijańskie w kulturze Europy*, (red) E. Wodniak, Łódź, s. 211–118; Grzelak E., 2005, *Zróżnicowanie funkcjonalne języka religijnego*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 1999, s. 39–46; Makuchowska M., *Styl religijny*, [w:] *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole, 1995, s. 449–459; Stachowiak L., *Biblijny styl*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin, 1985; Wojtak M., *O początkach stylu religijnego w polszczyźnie*, „Stylistyka“ (I), 1992, s. 90–97; Wojtak M., *Czy można mówić o stylu człowieczej rozmowy z Panem Bogiem?*, [w:] *Człowiek – dzieło – sacrum*, red. S. Gajda, H.J. Sobeczko, Opole, 1998, s. 309–319; Wojtak M., *Styl religijny w perspektywie genologicznej*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 104–113.

²³ Бурдина Г. *Вплив Біблії та конфесійного стилю на збагачення української лексики і фразеології// Християнство й українська мова: Матеріали наук. конф. Київ, 5-6 жовтня 2000 р.* – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 2000. – с. 258–265; Горбач О. *Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську народну мову 19–20 вв.*//Наукові Записки Українського Вільного Університету. – Ч. 13. Філологічний факультет. Збірник Мовознавчої Комісії Наукового Конгресу в 1000-ліття Хрищення Руси-України. – Мюнхен, 1988. – С. 29–98; Дзюбишина-Мельник Н. *Ще один стиль української літературної мови// культура слова: Республ. Зб-к. – К., 1994. – Вип. 45. – С. 14–20; Дзюбишина-Мельник Н. *Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю.*//Сдиними устами: Бюлетень Інституту Богословської термінологіїта перекладів, № 2, Львів. – С. 6-15; Задорожний В. *Розвиток конфесійного стилю// Сучасна українська**

Л. Л. Шевченко, који се опредељује за термин „конфесионални стил“ (*конфесійний стиль*). Под њим овај аутор подразумева „стилистички варијетет украјинског језика који опслужује верске потребе друштва. То је стил култне преводне (Библија, житија, апокрифи) и оригиналне литературе (проповеди, посланице, преводи Светог Писма, молитве на украјинском језику) (Шевченко 2000: 252–253).

Покушавајући да конкретизује разне нивое сагледавања сакралног функционалног стила (односно, у терминологији Б. Тошовића, стилског комплекса), украјински русиста А. К. Гадомски понудиће концепт по коме је хијерархијски највиши „религијски стил“, формиран од стилова конкретних религија (стил јудаизма, хришћанства, ислама итд). Унутар стила сваке религије он даље разликује стилове конкретних конфесија и деноминација (унутар хришћанског стила то би били римокатолички, православни, протестански стил). У даљем рашчлањивању појма Гадомски уводи етнички фактор, говорећи о украјинском, пољском, руском итд. конфесионалном стилу. Затим уводи критеријум жанровског разграничења, по коме би, примера ради, били издвојени украјински стил проповеди, стил молитве, стил исповести и др. (Гадомский 2006 б: 186–193; Гадомский 2007: 57–60). Овде се, по нашем мишљењу, поставља више начелних методолошких недоумица: од могућности истраживања универзалних одлика стила свих религија света, са свим њиховим доктринарним и култним разликама и мноштвом језика неједнаког нивоа лингвистичке описаности који их опслужују, преко питања о оправданости издвојеног посматрања конфесионалних и етничких стилова и тек унутар ове последње категорије стилских карактеристика појединих жанрова (мада се поједини од њих, по нашим запажањима, одликују великом дозом блискости како у језицима народа који припадају истој конфесији – нпр. стил проповеди, посланица, молитава у украјинском, руском, бугарском, српском, македонском, тако и генетски блиским језицима чији су носиоци припадници разних конфесија – нпр. у словенском ареалу стил проповеди, посланица, молитава у пољском, словачком и руском језику). Најзад, највећи превид у типологији Гадомског, чини нам се, представља занемаривање традиционалне класификације стилова (административно-пословни, информативни, разговорни, научни, књижевноуметнички), где сваки има своју специфичну реализацију на нивоу језика сакрума, нпр. административно-пословни стил у унутарцрквеној комуникацији, научни стил у домену теологије, разговорни стил на нивоу православног социолекта, информативни стил верских гласила, књижевноуметнички стил дела из сфере духовности).

2. 2. Међу истраживачима нема потпуне сагласности ни када је реч о идентификовању и класификацији жанрова из сакралне сфере²⁴: како констатује Ј. В. Бо-

богословска терминологија: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукр. наук. конф. Львів, 13–15 травня 1998 р. – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 1998; Задорожний В. *До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української мови// Сучасна українська богословська терминологија: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукр. наук. конф. Львів, 13–15 травня 1998 р.* – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 1998.- С.137–146; Шевченко Л. Л. *Конфесійний стиль//Українська мова: енциклопедія.* – К.: „Українська енциклопедія“ им. М.П. Бажана, 2000. – С. 252–253.

²⁴ Овде се ограничавамо на преглед класификација сакралних жанрова са синхрониског аспекта; са дијахрониске тачке гледишта поменућемо класификацију жанрова у средњовековној руској сакралној традицији коју предлаже Н. И. Толстој (жанрови литургијске, канонске, омилитичке, агиографске и дидактичке литературе) (Толстой 1988: 69–70), са запажањем да многи од њих постоје и у савременој сакралној традицији, али да има и оних који временом нестају (нпр. „ороси“, одн. „изложења, исповедања вере“, донети на васељенским саборима), настају (нови административни, научни, информативни жанрови у сфери унутарцрквене комуникације) или се битно модификују

бирјева, „немогуће је наћи јединствен основ за овакво издавања, пошто црквени текстови представљају комплексе у којима су присутни информативни, фатички, апелативни и декларативни модели“ (Бобырева 2006: 32). Ова ауторка, којом отпочињемо преглед и критичку валоризацију гледишта изнетих у русистички, предложила је поделу на примарне и секундарне жанрове, са чиме је већина истраживача сагласна, али њено уврштање у примарне жанрове искључиво параболе и псалма, при чему параболу идентификује искључиво са Причама Соломоновим (Бобырева 2006: 32–36), губећи из вида јеванђељске и параболе из патристичке литературе, изазвало је недоумице код других стручњака који се баве овом проблематиком. Тако је И. В. Бугајева, у критичком осврту на понуђену класификацију, предложила да се у примарне уврсте сви жанрови заступљени у светописамским књигама, а у секундарне жанрови који представљају њихову модификацију. У једној претходној подели, која припада О. А. Прохватиловој, као критеријум за уврштање жанрова у примарне или секундарне узет је њихов значај и фреквентност у комуникацији која се остварује у сакралној сфери (у језгрени жанрове, тако, уврштене су само проповед и молитва) (Прохватилова 1999: 2007). Н. Б. Мечковска, са своје стране, унутар литературе конфесија базираних на постојању канона, издваја: жанр самог канона (у хришћанству – библијског, у јудаизму – канона Танаха, у исламу – Кур’ана), као примарни, и друге, изведене, одн. секундарне жанрове – жанр сакралних текстова који се могу назвати предањским (патристичка литература, „Талмуд“, „Суна“ и кадиси), жанр исповедања вере (нпр. ороси васељенских сабора, катихизиси), богослужбени жанр, жанр мистичко-езотеријских текстова, затим тумачења, интерпретације (толкования), проповеди, канонско-правне жанрове, жанрове „клерикалних списа“ из историографије и природословља те полемичких списа (Мечковская 1998: 149–171). И. А. Бугајева по критеријуму сфера употребе издваја жанрове Светог Писма (*исалам, молићива, ѿпарабола, ѿосланица* и др.) као основне, језгрение, са којима су сви остали повезани тематски, аксиолошки, ситуативно и композиционо, затим богослужбене – химнографске (*акаѿиисѿи, ѿройар, кондак, икос, сѿиѿхира, канон, молићива, служба Свеѿиоѿе*), хагиографске (*ѿиѿиѿија, живоѿиоѿиѿи Свеѿиѿх, казивања о чудима*) и омилитичке жанрове (*ѿройоѿеѿ*), дидактичке („учитељњие“) (*ѿуховно ѿисѿо, ѿѿумачење, ѿраѿиѿиѿи*), административне (*зайисѿиѿи са сѿѿдница црквених оѿиана и оѿианизација, докуѿѿиѿи Собора, молбе уѿѿуђене црквеној јерарѿији, синодални и еѿарѿиѿѿки указаи, ѿосланице*) и етикеѿиѿѿске жанрове (*формуле које се користе у унуѿиарцрквеној комуникаѿији, нѿр. ѿоздрављања ѿри сусреѿиу и на расѿианку, чесѿиѿиѿања, уѿиѿе, саучѿиѿа*)²⁵ (Бугаева 2005: 4–6, Бугаева 2008: 15–23). Иста ауторка поделу врши и по критеријумима генезе, функције и форме, издавајајући библијске и небиблијске, богослужбене и небогослужбене, литургијске и нелитургијске²⁶, усмене и писмене жанрове (Бугаева 2005: 7–8).

(средњевековни теолошки трактати и катихизиси у односу на савремене теолошке студије и уѿбенике који дидактички транспонују чињенице, представе и генерализације из разних домена теологије).

²⁵ Из класификације смо изоставили неке примере жанрова који се код Бугајове вештачки раздвајају, типа: *слово, беседа, ѿройоѿеѿ*, или се истовремено уврштају у више категорија, или смештају тамо где им није место (*исѿиоѿесѿи* као богослужбени омилитички жанр).

²⁶ Напоменућемо да је дистинѿиѿија између друге и треће категорије терминологиѿе неоснована (термини *лѿиѿуриѿѿки* и *боѿослужбени* у теолошкој литератури користе се као синоними), а по инвентару наведених жанрова неубедљива; између осталог, у богослужбене жанрове Бугајева увршта све жанрове који улазе у састав чина Литургије, венчања, крштења, опела, парастоса, молебана са аѿатистима,

У пољској науци о језику типологији сакралних жанрова посвећен је низ истраживања. Прву класификацију сакралних жанрова понудио је још 1973. године И. Вјеруш-Ковалски, указујући на непостојање јасних критеријума на основу који би се могла спровести систематизација жанрова у сфери језика сакрума. На основу функција тога језика овај аутор извршио је поделу на два основна жанровска комплекса – теоријски (теолошки, апологетски, административно-црквени жанрови) и емоционално-дживљајни (проповеднички и богослужбени жанрови) (Wierusz-Kowalski 1973: 9–10). М. Карплук, Ј. Самбор и И. Бајерова издвојиће три групе сакралних жанрова везане за сфере њиховог функционисања – проповедништво, катихетску делатност и црквену документацију (Бајерова 1988: 21–44; Бајерова 1994: 11–17; Карплук, Sambor 1988). Ј. Мистрик диференцира катихетске жанрове, чија је функција јачање верских убеђења (светописамски, проповеднички текстови, катихезе) и конфесионалне жанрове, чија је функција манифестовање вере (личне – нпр. индивидуалне молитве, храмовне и текстове који прате процесције) (Mistrik 1992: 82–89). Поменути класификације, као што видимо, могу се применити на сакрални језик како *Pax Slavia Latina*, тако и *Pax Slavia Orthodoxa*. Уследиће серија жанровских одређења која се одликују ужом конфесионалном усмереношћу и узимањем у обзир народног стваралаштва инспирисаног римокатоличком духовношћу. У том духу А. Вилкоњ идентификује а) жанрове инспирисане Новим Заветом (песме посвећене Блаженој Дјеви Марији, песме о крсним страдањима Христовим, божићне песме); б) апокрифе и хагиографске жанрове; в) паралитургијске песме, г) молитвене жанрове (Богородична литанија, часови, химне), д) фолклорне жанрове (коледарске и сличне песме), њ) жанрове метафизичке и мистичке лирике, рефлексивне поезије и медитативне прозе, е) прагматичне жанрове (исповест) и ж) жанрове везане за пастирску делатност Цркве (енциклике и др.) (Wilkoń 2002: 266–273). У овој подели споран је степен интегрисаности (обједињавање апокрифа и хагиографија са губљењем из вида њихове поларне супротстављености по критеријуму каноничности, као и различитости у погледу карактеристика нарације) и диференцираности одређених жанрова (вештачко раздвајање прагматичких и пастирских жанрова – исповест је такође део пасторалне делатности као и обраћање верницима у посланицама, исто као што и критеријум прагматичности може бити примењен како на исповест, тако и на енциклику). М. Макуховска уочава а) проповед, б) молитву, в) верску песму, г) библијске жанрове, д) драмске жанрове и њ) духовне посланице (Makuchowska 1995: 454–456). П. Кладочни се понудити свој систем жанрова – а) индивидуална молитва; б) заједничка молитва; в) проповед; г) папске енциклике; д) пастирске (духовне) посланице; њ) духовне песме; е) парохијско обавештење; ж) пророштво; з) други профетски жанрови: хороскоп, казивање о виђењима и е) преводи текстова на којима се темељи хришћанска доктрина (Библија и др.) (Kładoczny 2004: 38), где нам се спорним чини издвајање преводних текстова у посебан жанр, раздвајање папских енциклика и посланица других адресаната (с обзиром на истоветност структуралних и лингвистичких параметара), као и питање може ли се хороскоп сматрати сакралним жанром.

Украјински русиста А. К. Гадомски, под утицајем пољске литературе, уводи разграничење 13 жанрова (хагиографски текстови, духовна посланица, молитва, папска енциклика, преводи текстова нехришћанских религија, преводи текстова

рукоположења, монашког пострига, да би акатисте и молебне који се читају у разним приликама у другој класификацији уврстила у нелитургијске.

хришћанских религија, парабола, обавештење парохијанима, проповед, пророчтво, други профетички жанрови (хороскоп, откривење, визија), духовна песма, сведочанство) (Гадомский 2008: 89–91), да би, фокусирајући се на православни ареал, списак употпунио и жанровима исповести, писмене инструкције, записника, хеортолошких текстова (Гадомский 2008: 92).

2. 2. 1. Највећу пажњу истраживача сакралних жанрова у славистици привукли су жанрови посланице и проповеди. Посланице су из синхронијске перспективе у монографијама И. Ј. Јармуљске, К. Скворонека, М. Војтака²⁷ и радovima низа аутора, пре свега руских и пољских²⁸, анализирани са становишта њихових лингвистичких и документационих параметара: истражене су типологија посланица, карактеристике језичких средстава разних нивоа који учествују у обликовању остварења овога жанра (лингвистички и статистички аспекти), систем за њих карактеристичних стилских изражајних средстава, као и композициона структура посланица као званичног документа Цркве.

Проповед као језгрени жанр комуникације у сфери сакралног испитана је у нешто великом броју радова са становишта њених карактеристичних комуникативних својстава (реализација у усменој форми, усмереност према колективном адресату, асиметрија међу комуникантима у смислу апсолутне доминације проповедника над реципијентима, високо изражена интертекстуалност) и лингвистичких карактеристика, међу којима је најочљивија снажно изражена интеракција арха-

²⁷ Ярмаульска И. Ю. *Современное духовное послание как документ Церкви*. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2008. – 247 с.; Skowronek K., *Między Sacrum a Profanum. Studium językoznawcze listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski (1945–2005)*, Kraków, 2006; Wojtak M., *Konwencja językowa a wybory leksykalne na przykładzie listów pasterskich*, „Studia językoznawcze“, 1: Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny, Szczecin, 2002.

²⁸ Бугаева И. В. *Особенности жанра послания в церковных СМИ*. [В сб.:] *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. Междвузовский сб. научных трудов*. – Орел, 2006. – С. 157–165; Ярмаульска И. Ю. *Виды и функции повторов в современном церковном послании*. [В сб.:] *Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: Сборник материалов X Международной конференции по риторике*. – М., 2006. – С. 485–489; Ярмаульска И. Ю. *Виды риторических фигур в современных церковных посланиях*. [В сб.:] *Риторика в системе коммуникативных дисциплин*. Санкт-Петербургский государственный горный институт (технический университет). – СПб, 2005. – С. 105–106; Ярмаульска И. Ю. *Дидактическая направленность современных церковных посланий*. – Вестник ВолГУ. Серия 9. Вып. 3. Ч. 1. – Волгоград, 2003–2004. – С. 97–101; Ярмаульска И. Ю. *Культурологический потенциал послания как вида церковного документа*. [В сб.:] *Наука, искусство, образование в III тысячелетии: Материалы III Международного научного конгресса, г. Волгоград, 7–8 апреля 2004 г.*: В 2 т. Т. 2. – Волгоград, 2004. – С. 359–363; Ярмаульска И. Ю. *Лексическая структура современного духовного послания*. [В сб.:] *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: материалы Международной научной конференции, г. Волгоград, 24–27 апреля 2005 г.* – Волгоград, 2005. – С. 422–428; Ярмаульска И. Ю. *Религиозно-философский потенциал современных церковных посланий*. [В сб.:] *Человек в современных философских концепциях: Материалы III Международной научной конференции, г. Волгоград, 14–17 сентября 2004 г.*: В 2 т. Т. 2. – Волгоград, 2004. – С. 83–87; Ярмаульска И. Ю. *Церковное послание как жанр современной религиозной коммуникации*. [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации: Сб. ст. по материалам Международной научно-практической конференции (г. Нижний Новгород, 5–7 февраля 2007)*. – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – С. 191–200, и др; Bajetowa I., *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego*. [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. Karpluk M., J. Sambor, Lublin, 1988, s. 21–44; Skowronek K., *Obraz kontaktów Kościoła z władzami PRL-u w listach pasterskich episkopatu – Polski (1949–1964)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 188–197; Wojtak M., *List pasterski – pragmatyczny aspekt wzorca gatunkowego*, [w:] *Znak językowy w pejzażu semiotycznym. Księga pamiątkowa ku czci profesora Józefa Wierzbowskiego*, red. J. Gardzieńska, A. Maciejewska, Siedlce, 2003, s. 184–198; Zachwieja M., *Leksyka listów pasterskich Episkopatu Polski z lat 1947–1966* [w:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka polskiego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów, 1999, s. 230–237.

ичних и савремених језичких јединица на лексичком, фонетском, морфолошком и синтаксичком плану²⁹. У русистичности је, примера ради, посебна пажња посвећена

²⁹ Najviše je radova iz ove oblasti u polonističkoj teolingvistici: Adamek Z., *Homiletyka*, Tarnów, s. 37; Chaim W., 1994, *Kazanie jako komunikat*, [w:] *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków (Redemptoris Missio VI), 1992, 98–135; Kucala M., *Kazanie jako język mówiony*, „Materiały homiletyczne”, nr 83, Kraków, 1987; Kucala M., *Kazanie jako język mówiony* [w:] Kucala M., *Polszczyzna dawna i współczesna*, Kraków, 2000, s. 429–437; Kucharska E. Der biblische Wortschatz in katholischen Predigten von heute. Eine Studie über deutsche und polnische Predigten zum ersten Fastensonntag, Lesejahr B. In: *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen 1999*. Bonn, 1999, 225–243; Kucharska-Dreiss E., Deutsche und polnische Gottesbilder im Vergleich. Einblicke. In: *Sprachwissen in der Hochschulgermanistik. Interkulturelle Kommunikation (Referate von den Konferenzen in Karpacz 2001, in Ślubice 2002)*. Hg. U. Engel. Bonn, 2004, 335–348; Kucharska-Dreiss E. Deutsche und polnische Gottesbilder im Vergleich. Einblicke. In: *Sprachwissen in der Hochschulgermanistik. Interkulturelle Kommunikation (Referate von den Konferenzen in Karpacz 2001, in Ślubice 2002)*. Hg. U. Engel. Bonn, 2004, 335–348; Kucharska-Dreif E., *Ten sam, a jednak inny. O atrybutach Boga w polskich i niemieckich kazaniach adwentowych*, [w:] *Retoryka na ambonie. Z problemów współczesnego kaznodziejstwa*, red. P. Urbański, 2003, Kraków, 2003, s. 259–287; Kucharska-Dreif E., *Nazywanie Boga we współczesnych katolickich kazaniach polskich i niemieckich (Triduum Paschalne i Wielkanoc)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 136–147; Kucharska-Dreif E., *Nazywanie Boga we współczesnych katolickich kazaniach polskich i niemieckich (Triduum Paschalne i Wielkanoc)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 136–147; Łapa R., *O modalności w homiliach homiliach przemówieniach Jana Pawła II*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 139–149; Lichański J.Z., 1993, *O języku polskich kazań*, „Więź”, Lizak J., *Język kazań dla dzieci*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 152–159; Matuszycz B., *Kaznodzieja wobec słowa Bożego we współczesnym kazaniu*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 147–152; Michalska M., *Językowe środki perswazji w kazaniach księdza prymasa Stefana Wyszyńskiego*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 149–157; Miodek J., 1999, *Współczesne kaznodziejstwo polskie*, [w:] B. Kreja red., *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk, 1999, s. 265–273; Pagiewski H., *Kaznodziejstwo wobec środków masowego oddziaływania*, „Homo Dei”, 1971, nr 3, s. 191–195; Pagiewski, *Podstawowe zasady komunikacji we współczesnym kaznodziejstwie*, „Homo Dei”, 1975, nr 2, s. 116–120; Pracz J., *Kazanie jako akt komunikacji*, [w:] *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1994, s. 83–97; Przyczyna W., *Słowo Boże i ludzkie w kazaniu. Charakterystyczne cechy kazania jako utworu mówionego*, [w:] *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. Kurzowa, W. Słowiński, Kraków, 1984, s. 167–170; Przyczyna W. red., *Fenomen kazania*. Kraków (Redemptoris Missio VII), 1994; Sieradzka-Mruk A., *Sposoby rozpoczynania egzemplów we współczesnych kazaniach dla dorosłych i dla dzieci*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 173–179; Siwek G., *Kaznodzieja jako świadek*, [w:] *Sluga słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1997, s. 83–108; Urbański P., *Kazanie i retoryka*, [w:] *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1994, s. 67–82; Wojtak M., *Indywidualna realizacja wzorca gatunkowego kazania*, „Stylistyka” (XI), 2002, s. 413–431; Wojtak M., *Wzorce gatunkowe, wzorce wykonania a praktyka kaznodziejska*, [w:] *Autorytety i normy*, red. D. Kowalska, Łódź, 2003, s. 511–525; Zarębina M., *O języku cotygodniowych homilii w „Tygodniku Powszechnym”*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, s. 179–189, 2004; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Leksykalne środki wartościowania w niedzielnych kazaniach radiowych*, [w:] *Język a chrześcijaństwo*, red. J. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin, 1993, s. 71–84; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Leksykalne środki wartościowania w niedzielnych kazaniach radiowych*, [w:] *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin, 1993, s. 73–84; Zdunkiewicz-Jedynak D., 994, *Rola czasownikowej kategorii osoby w kształtowaniu relacji między kaznodzieją i słuchaczami (na materiale tekstów kaznodziejskich stanu wojennego)*, [w:] *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1994, s. 146–156; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Językowe środki perswazji w kazaniu*, Kraków, 1996; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Sluchacze kazań po odzyskiwaniu wolności w 1989 roku*, [w:] *Sluchacz słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1998, s. 243–253; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Sluchacze kazań po odzyskiwaniu wolności w 1989 roku*, [w:] *Sluchacz słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1998, s. 243–253; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Usytuowanie słuchacza w kazaniu*, [w:] *Sluchacz słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków, 1998, s. 278–285; Zdunkiewicz-Jedynak D., *Funkcje zdań pytaných we współczesnym kazaniu*, [w:] *Retoryka dziś*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Kraków, 2001, s. 323–333, i dr. Следи русистика: Ивойлова Н. Ю. *Об особенностях композиции современной христианской проповеди*. – Ярославский педагогический вестник, № 3 (32), 2002. – С. 12–24; Карасик В. И. *Религиозный дискурс*. [В сб.:] *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. науч. тр.* – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 5–19; Михальская А. К. *Пути развития отечественной риторики: утрата и поиски речевого идеала*. – Филологические науки. 1992, № 3. – С. 65–66; Мухомелливили Н. Л., Шабуров Н. В., Шрейдер Ю. А. *О символической проповеди*. – Человек, 1991, № 4. – С. 47–56; Петрикова А. *К вопросу о лексических средствах современной православной проповеди*. [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации: Сб. ст. по материалам*

фонетским и прозодіјским обележјима проповеди (чување архаичних изговорних норми, попут одсуства квалитативне и квантитативне редукције вокала у неакцентованој позицији, типа [o] нис[о]слиниш, изговарања акцентованог нелабијализованог [э] после меких, шуштавих сугласника и [ц] у позицији пре тврдих сугласника, типа *возне[с'эи]*, *ду[шэ]ю*, традиционални, црквенословенски изговор неких флексија, типа *Свѣш[аіо] Духа*, чему је посвећена и научна монографија О. А. Прохватилове, једина која се бави жанром проповеди са лингвистичког аспекта³⁰. Са дијахронијског становишта жанр проповеди испитиван је у русистици и полонистици³¹, а од страних филологија у германистици (са синхронијског аспекта)³².

2. 2. 2. Жанр молитве са синхронијске тачке гледишта истраживан је са социолингвистичког становишта (питања преференције традиционалног, црквенословенског или савременог богослужбеног израза)³³, а из интралингвистичке

Международной научно-практической конференции (г. Нижний Новгород, 5–7 февраля 2007). – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – С. 133–140; Плисов Е. В. *Проповедь как тип текста: коммуникативно-функциональный аспект.* [В сб.:] *Жанры и типы тексты в научном и медийном дискурсе. Межкуз. сб. научн. трудов.* Вып. 2. Орел, 2005. – С. 157–167; Плисов Е. В. „Чужое слово“ в проповеди: интертекстуальность как стилиевая черта проповеднического жанра. [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации: Сб. ст. по материалам Международной научно-практической конференции (г. Нижний Новгород, 5–7 февраля 2007).* – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – С. 159–176; Прохватилова О. А. *Внешняя диалогичность звучащей православной проповеди.* [В сб.:] *Мир Православия: Сб. науч. ст.* – Волгоград: Изд-во Волгогр. ун-та, 1998. Вып. 2. – С. 97–108; Прохватилова О. А. *Композиционно-речевая структура современной православной проповеди.* [В сб.:] *Мир Православия: Сб. науч. ст.* – Волгоград: Изд-во Волгогр. ун-та, 2002. Вып. 4. – С. 335–351; Прохватилова О. А. *О гиперкоммуникации в современной духовной речи.* [В сб.:] *Мир Православия: Сб. науч. ст.* – Волгоград: Изд-во Волгогр. ун-та, 2000. – Вып. 3. – С. 280–295; Прохватилова О. А. *Церковная проповедь как ядерный жанр религиозной коммуникации.* [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации: Сб. ст. по материалам Международной научно-практической конференции (г. Нижний Новгород, 5–7 февраля 2007).* – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – С. 159–176; Розанова Н. Н. *Сфера религиозной коммуникации: храмовая проповедь.* [В сб.:] *Современный русский язык. Социальная и функциональная дифференциация/* отв. ред. Л.П. Крысин. – М.: „Языки славянской культуры“, 2003. – С. 348–363, и др. У знатно мањој мери проблематика проповеди привлачила је пажњу украјинских теоллингвиста: Кот С. О. *Дискурсниј проповіді як морально-духовного жанру словесності (на матеріалі православної Різдваної проповіді): автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.* – Київ, 2006. – 18 с.; Куньч З. *Церковна проповідь і проблеми культури мови// Християнство й українська мова: Матеріали наук. конф. Київ, 5–6 жовтня 2000 р.* – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 2000. – С. 436–443.

³⁰ Прохватилова О. А. *Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи: Монография.* – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1999. – 364 с.; исп. и: Прохватилова О. А. *О ритмо-мелодической организации православной молитвы и проповеди.* [В сб.:] *Мир Православия: Сб. науч. ст.* – Волгоград: Изд-во Волгогр. ун-та, 1997. Вып. 1. – С. 112–119; Прохватилова О. А. *Интонационно-звуковое своеобразие духовной проповеди.* – Вестник Волгоградского государственного университета, Сер. 2: Филология. Вып. 1, 1996. – С. 19–23.

³¹ Ковалев Н. С. *Типы текстов проповеди в древнерусском литературном языке XI–XII вв. в аспекте эволюции.* – М: Мир Православия, 1997. Вып. 1. – С. 120–126; Левшун Л. В. *Проповедь как жанр средневековой литературы (на материале проповедей в древнерусских рукописных и старопечатных сборниках).* Дис. ... канд. филолог. наук. – М., 1992. – 190 с.; Моллаева, А. А. *Лексико-синтаксическое своеобразие православной проповеди XVIII века : Дис. ... канд. филол. наук.* – Махачкала, 2004. – 249 с.; Michalska M., *Językowe środki perswazji w kazaniach księdza prymasa Stefana Wyszyńskiego,* [w:] *Język religijny dawniej i dziś,* red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 149–157; Zarebina M., *O języku cotygodniowych homilii w „Tygodniku Powszechnym“*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś,* red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 179–189.

³² Агеева Г. А. *Религиозная проповедь как специфический вид языковой коммуникации: (На материале современной немецкоязычной проповеди): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук.* Иркутск, 1998.

³³ Н. Балашов, *На пути к литургическому возрождению.* Москва: КПЦ „Духовная библиотека“, 2001. – 508 с.; А. Г. Кравецкий, А. А. Плетнева, *История церковнославянского языка в России (конец XIX – XX в.).* Москва: „Языки русской культуры“, 2001. – 400 с.

перспективе пажњу истраживача привукле су су углавном традуктолошке, семантичке и текстолошке димензије молитве³⁴. Овај жанр био је предмет и дијахроничких испитивања³⁵. Најзад, отпочета су и истраживања жанра исповести³⁶, жанра поменика (диптиха)³⁷, жанрова административног стила (записници са седница црквених органа, уредбе)³⁸, неких жанрова информативног стила (рекламе³⁹), херолошких текстова⁴⁰, као и етикецијских жанрова (формуле које се користе у унутарцрквеној комуникацији, нпр. поздрављања при сусрету и на растанку, честитања,

³⁴ а) русистика: Бугаева И. В. *Молитва как особый жанр современной православной публицистики*. [В сб.:] *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. Межвуз. сб. науч. тр.* Вып. 4/ отв. ред. А. Г. Пастухов. – Орел: ОГИИК, 2006. – С. 27–35; Войтак М. *Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы)*. [В сб.:] *Текст: стереотип и творчество*/ под ред. М. Костюмовой. – Пермь, 1998. – С. 214–230; Мусхелишвили Н. Л., Шрейдер Ю. А. *Семантика и ритм молитвы*. – Вопросы языкознания, 1993. № 1. – С. 45–51; Прохвятилова О. А. *Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи: Монография*. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1999. – С. 9–21; Свиридонова В. П. *Сравнительное описание русского и французских переводов Господней молитвы Отче наш*. [В сб.:] *Мир Православия*. Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1998. Вып. 2. – С. 119–125; б) полонистика: Makuchowska M., *Rytualizacja spontaniczność w języku modlitwy*, „Łódzkie studia teologiczne“ z. 3, 1994, 84–89; Makuchowska M., *O delimitacji tekstów modlitewnych*, [w:] *Tekst i jego odmiany*, red. T. Dobrzyńska, Warszawa, 1996, s. 71–76; Makuchowska M., *Struktura gatunkowa modlitwy*, [w:] *Styl a tekst*, red. S. Gajda, M. Bałowski, Opole, 1996, s. 299–304; Makuchowska M., *O języku modlitwy*, [w:] *Czterechsetlecie unii brzeskiej. Zagadnienia języka religijnego*, red. Z. Leszczyński, Lublin, 1998, 157–167; Makuchowska M., *O komunikatywności języka modlitw liturgicznych*, [w:] *Przegląd Pastoralno-Homiletyczny* 4, 2000, s. 135–149; Mikołajczak S., *Składniowy kształt modlitwy wiernych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 111–120.

³⁵ а) полонистика: Kadyjewska A., *Modlitwa bardzo Norwidowska (komentarz do wiersza Cypriana Norwida „Bądź wola Twoja...!”)*, „Prace Filologiczne“ XLIII, Warszawa, 1998, s. 515–522; Kamieniecki J. *O modlitwie na rozpoczęcie i zakończenie dnia (na podstawie dawnych katechizmów katechizmów podręczników)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 129–136; Seiffert I., *Cechy gatunkowe modlitwy w „Modlitwach tych, którzy się nie modlą“ Janusza Korczaka*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 95–104; Wierzbicka A., *Między modlitwą a przekleństwem*, „Etnolingwistyka“, nr.8, Lublin 1996, c. 8–39; Wojtak M., *Genologiczne aspekty charakterystyki modlitewnika – zarys problematyki*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, s. 111–120, 2005; б) русистика: Лопушанская С. П. *Древнерусский список Азбучной молитвы*. – Мир Православия, 1998. Вып. 2.- С. 83–90; Рогачевская Е.Б. *Молитвословное творчество Кирилла Туровского: (Проблемы текстологии и поэтики): Автореф. дис. ... канд. филол. наук.* – М., 1993, и др.

³⁶ Орлова Н. В. *Исповедь и признание*. [В сб.:] *Русский вопрос: история и современность*. Омск, 1994. – С. 114–116; Михайлова М. В. *Молчание и слово (таинство покаяния и литературная исповедь)*. [В сб.:] *Метафизика исповеди. Пространство исповедального слова. Материалы международной конференции (Санкт-Петербург, 26–27 мая 1997 г.)*. СПб.: Изд-во Института Человека РАН, 1997. – С. 9–14; Рабенко Т. Г. *Исповедь: к истокам речевого жанра* – Вестник Кемеровского ун-та. – Кемерово, 2002. Вып. 4. – С. 105–107.

³⁷ Бугаева И. В. *Церковная записка как особый жанр религиозной сферы*. [В сб.:] *Стилистика текста. Межвуз. сб. науч. тр.* Вып. 2. – Нижний Новгород: НГЛУ, 2007. – С. 3–6.

³⁸ Бугаева И. В. *Жанровое своеобразие текстов религиозной сферы*. [В сб.:] *Стилистика текста. Межвуз. сборник научных трудов*. / Отв. ред. Е. В. Плисов. – Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005. – С. 3–11.

³⁹ Бугаева И. В. *Структура и язык рекламных текстов в православных СМИ*. [В сб.:] *Язык средств массовой информации как объект междисциплинарного исследования* / сост. М. Н. Володина. М.: МАКС Пресс, 2008. – С. 15–21.

⁴⁰ а) русистика: Кондратьева Е. В. *Православный церковный календарь как жанр душеполезного чтения (на материале календаря Соловецкой обители)*. [В сб.:] *Церковнославянский язык: преломление традиций в современной культуре* / отв. ред. Бугаева И. В. М.: Кругъ, 2006. – С. 208–211; б) україністика: Єрмоленко С. С. *Лінгвістичні аспекти взаємодії церковного та народного календарів і міфологічна концепція О. О. Потебні* // *Мовознавство*, 1995, № 1. – С. 45–54.

утехе, саучешћа)⁴¹. У полонистици су истраживани и профетски жанрови⁴², затим у пољској средини веома раширени жанрови паралитургијских и духовних песама уопште – из синхронїјске⁴³ и дијахронїјске перспективе⁴⁴, сведочанства⁴⁵, парохијска обавештења⁴⁶, папске енциклике⁴⁷. У українистици су системски описани жанрови научног теолошког стила из лингвистичке и лингводидактичке перспективе⁴⁸.

2. 3. Значајну пажњу словенских теолїнгвиста привукла је и проблематика конфесионалне маркираности језичких нивоа, која је претежно разматрана у оквиру русистике, полонистике и українистике са синхронїјског, нешто мање и дијахронїјског аспекта, али је истраживана и у оквирима страних филологија и опште лингвистике.

Интегрални преглед специфичности језичких средстава која налазе примену у сакралном функционалностилском комплексу на материјалу савременог руског књижевног језика даје О. А. Прохватилова⁴⁹, односно, у православном социолекту

⁴¹ Бугаева И. В. *Этикетные формулы обращения в православной среде*. [В сб.:] *Русская речь в современном вузе!* отв. ред. Б. Г. Бобылев. Орел: ОрелГУ, 2006. – С. 13–18.

⁴² Kłodoczyński P., *Proroctwa jako akty mowy*, „Seminaria naukowe Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego“ 1999, 2 (53), Wrocław, s. 27–32; Kłodoczyński P., *Język proroctw, przepowiedni i apokalipsie*, [w:] *Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka*, red. A. Ceglińska, Z. Staszewska, cz. I., Łódź, 2001, s. 223–224; Kłodoczyński P., *Teksty profetyczne we współczesnej prasie*, [w:] *Tekst w mediach*, red. K. Michalewski, Łódź, 2002; Kłodoczyński P., *Wzorce gatunków objawień*, [w:] *Język – literatura – dydaktyka*, t. 1, red. J. Opoka, A. Oskierska, Łódź, 2003, s. 263–274; Kłodoczyński P., *Profetyczne gatunki mowy współczesnego chrześcijaństwa*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, 63–76; Kłodoczyński P., *Proroctwa chrześcijańskie jako gatunek mowy na tle innych gatunków profetycznych*, Zielona Góra, 2004; Kłodoczyński P., *Między agresją a życzliwością w proroctwach i przepowiedniach*, [w:] *Język a kultura, tom 17: Życzliwość i agresja w języku i kulturze*. Red. Anna Dąbrowska, Alicja Nowakowska. Wrocław 2005, s. 131–143.

⁴³ Kamińska M., *Stylistyka pieśni kościelnej*, „Łódzkie Studia Teologiczne“, 1994, n 3, s.143–150; Makuchowska M., *Obraz Maryi w starych i nowych pieśniach kościelnych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 448–455; Nowak M., *O komentowaniu pieśni religijnych (na materiale śpiewnika Wspólnoty Miłości Ukrzyżowanej)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 455–466; Oronowicz-Kida E. W., *Współczesne ludowe maryjne pieśni peregrynacyjne z powiatu jarosławskiego*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 475–481; Pasek Z., *Relacje czasowe w ewangelikalnych pieśniach przebudzeniowych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 490–504; Wrześniewska-Pietrzak M., *Piosenka religijna jako modlitwa, która uczy bawić*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 466–475; Zdunkiewicz-Jedynak D., „*Byśmy mogli iść do Pana razem*“. *Piosenka pielgrzymkowa – wzorzec gatunkowy w aspekcie pragmatycznym, kognitywnym i stylistycznym*, *Poradnik Językowy*, 2006, nr 10, s. 134–141.

⁴⁴ Dobrzyńska T., *Zjawiska delimitacyjne w staropolskiej pieśni kościelnej*, [w:] T. Dobrzyńska, *Delimitacja tekstu liturgicznego*, Wrocław, 1974; Dobrzyńska T., *Charakterystyka językowa staropolskiej pieśni pasyjnej*, [w:] *Polskie pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI*, Warszawa, 1977; Gorzelana J., *Frazeologia biblijna w „Pieśniach nabożnych” Franciszka Karpińskiego*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 504–510.

⁴⁵ Majka J., *Świadectwo chrześcijańskie jako element ewangelizacji*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. Śrucina, Wrocław, 1980, s. 77–79; Nowak M., *Cechy językowe tak zwanych świadectw*, [w:] *Funkcja słowa w ewangelizacji*, red. M. Kamińska, E. Mińska-Tyton, Łódź, 1998, s. 401–413; Pagiewski H., *Głoszenie słowa Bożego jako świadectwo*, Warszawa, 1971; Pagiewski H., *Personalistyczny charakter przeprowadzania słowa Bożego*, Warszawa, 1971.

⁴⁶ Majewska-Tworek A., Zaško-Zielińska M., *Ogłoszenia parafialne – opisw cech gatunkowych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s.77–86.

⁴⁷ Ceglińska A., *Pięknoparadieskiego słowa (O stylu encyklik Jana Pawła II)*. Łódź, 2000.

⁴⁸ Бабіч Н. *Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки. Збірник науково-дидактичних праць*. – Чернівці: Видавничий дім „Букрек“, 2009. – 216 с.

⁴⁹ Прохватилова О. А. *Языковые средства религиозного стиля*. [В сб.:] *Хрестоматия теолїнгвистики / ред.-сост. Ч. Лапич, А. К. Гадомский*. – Симферополь: Универсум, 2008. – С. 113–122.

– И. А. Бугајева⁵⁰. У полонистичи и україністичи овакав комплексан и системски опис, по нашим сазнањима, за сада још није израђен.

С обзиром на чињеницу да је лексички ниво најважнија компонента језичке организације стилова и жанрова унутар сакралног функционалностилског комплекса, чији се елементи одликују специфичном семантиком, стилском обојеношћу и историјском димензијом, највећи број истраживања у славистичкој теолингвистици посвећен је управо структури и функционисању апелативне⁵¹, ономастичке⁵²,

⁵⁰ Бугаева И. В. *Язык православных верующих в конце XX – начале XXI века*. Москва: Изд. РГАУ – МСХА им. К. А. Тимирязева, 2008, с. 78–205.

⁵¹ Из ове области поменућемо монографије: Тимофеев К. А. *Религиозная лексика русского языка как выражение христианского мировоззрения*. – Новосибирск, 2001. – 88 с., Pieciul-Karmińska E., *Językowi obraz Boga i świata. O przekładzie teologii niemieckiej na język polski*, Poznań, 2007, и дисертацију Бочарова І. В. *Лексико-семантичні та граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові*: Автореф. дис. кандидата філол. наук. – К., 1999, као и студије и чланке: а) русистичке: Бугаева И. В. *Омонимия церковнославянских и русских лексем при восприятии богослужебных текстов*. [В сб.:] *Актуальные проблемы современной педагогической лингвистики*. Межвуз. сб. научн. трудов. Вып. VIII. / Отв. ред. Е. В. Алтабаева. – Мичуринск: МГПИ, 2005. – С. 83–89; Гадомский А. К. *Определение религиозной лексики как одна из проблем современной теолингвистики*. [В сб.:] *Диалог культур. Теория и практика преподавания языков. Материалы 2-й Международной научно-практической конференции, посвященной 30-летию первого выпуска иностранных студентов филологического факультета 6–8 сентября 2007*. – Симферополь: Изд. „Доля“, 2008. – С. 135–146; Гадомский А. К. *К вопросу о единицах теолингвистики*. [В сб.:] *Восточнославянская филология: Сборник научных работ. Вып. 11. Часть 1. Языкознание*. – Горловка: изд-во ГППИИЯ, 2006. – С. 11–20; Журавлев С. А. *Религиозная лексика и прагматика словаря*. [В сб.:] *Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы*: Международная научная конференция, посвященная 200-летию Казанского университета (Казань, 4–6 октября 2004 г.): Труды и материалы: / Под общ. ред. К. Р. Галиуллина. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. – С. 290–296; Климович Н. В. *К вопросу об определении библеизма в лингвистике*. [В сб.:] *Языкознание*. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 2006. – С. 202–204; Матвеева Н. П. *Библеизмы в русской словесности*. – *Русская словесность*. – 1993; №2. – 1996, №2; Мусорин А. *Теонимическая лексика русского языка*. [В сб.:] *Родной язык, родное слово*. – Новосибирск, 2004. – С. 121–123; Черняк В. Д. *Агнонимы в лексиконе языковой личности как источник коммуникативных неудач*. [В сб.:] *Русский язык сегодня*/ Под ред. Л. П. Крысина – М.: Азбуковник, 2003. – С. 295–305; б) полонистичке: Bajerowa I., *O słownictwie nowego katechizmu*, [w:] B. Kreja red., 1999, *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk, 1999, s. 223–253; Biełkowska D., *MŁOSIERDZIE*, [w:] *Studia leksykalko-semanticzne*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin, 1993, s. 65–73; Chłodzińska-Świąteczka J., *O współczesnym słownictwie cerkiewno-teologicznym w Polsce*, *Prace filologiczne*, 1993, t. 38, s. 149–179; Jasik A., *„krzyż” w języku religijnym (teologiczne peryfrazy krzyża)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2004, s. 255–262; Karpluk M., *O najważniejszym słownictwie chrześcijańskim*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. M. Karpluk, J. Sambor, Lublin, 1988, s. 88–102; Kucharska E. *Der biblische Wortschatz in katholischen Predigten von heute. Eine Studie über deutsche und polnische Predigten zum ersten Fastensonntag*. In: *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen* 1999. Bonn 1999, 225–243; Szeplińska B., *O słownictwie polskiego przekładu ekumenicznego Ewangelii św. Mateusza*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, 1999, s. 223–233; Winiarska I., *Protestanckie słownictwo religijne*, „Prace filologiczne”, t. XLVII, Warszawa, 2002, s. 419–441; Wysocka E., *Leksyka związana z życiem religijnym w Słowniku języka polskiego PAN pod red. W. Doroszewskiego*, „Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego”. *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. 2, Warszawa, 1987, s. 73–86; Wyżerka B., *Śląskie słownictwo religijne*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 203–210; в) україністичке: Мацьків П. *Вукраїнські переклади Біблії: семасіологічний аспект*// *Вісник Сумського Державного університету: Збірник наукових праць. Серія Філологічні науки*. – Суми, 2006. – № 11 (95). – с. 168–172; Скаб М. В., Скаб М. С. *Функціонування лексеми душа в українському фольклорі*// *Мова та стиль українського фольклору: Зб. наук. праць*. – К., 1996. – с. 5–11; Скаб М. В. *Розгортання семантичної структури лексеми душа в Книзі Буття (когнітивний аспект)*// *Біблія і культура: Зб. наук. праць*. – Чернівці: Рута, 2003. – с. 293–298.

⁵² Од монографія из ове области издвајамо: Бугаева И. В. *Агнонимы в православной среде: структурно-семантический анализ*. – М.: ФГОУ ВПО РГАУ – МСХА им. К. А. Тимирязева, 2007. – 138 с.; Горбаневский М. В. *Из опыта культурно-исторического анализа топонимии: русские топонимы и православие*.

термінолошке лексике теолошких и других контактних и комплементарних дисциплїна⁵³, као и релїгїјски мотивисаној фразеологїји руског, польског

Топонїмы и общество. – М., 1989; Терехїхїн Н. М. *Сакральная география Русского Севера (Религиозно-мифологическое пространство севернорусской культуры)*. – Архангельск, 1993. – 223 с.; Юдїн А. В. *Ономастикон русских заговоров: имена собственные в русском магическом фольклоре*. – М.: МОНФ, 1997. – 320 с., а од репрезентативних студија и расправа објављених на страницама зборника и часописа: а) русистика – Родионова И. В. *Дериваты библейских антропонимов в народной языковой традиции: (словарные материалы)*. – Вопросы ономастики. – Екатеринбург: УрГУ. – 2004. – № 1. – С. 121–144; Самохвалова Л. Д. *Синтагматические отношения в микросистеме номинации Богородичной иконографии*. [В сб.:] *Влияние Библии на литературные языки. Материалы XXXI Всероссийской научно-методич. конференции СПбГУ*. Вып. 7. СПб, 2002. С.39–47; Станкова Т. Ю. *К вопросу об именах святых и их идентификации в английском языке*. [В сб.:] *Мир Православия*. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2000. Вып. 3. – С. 296–299; Терехїхїн Н. М. *Сакральная топонимия Русского Севера (К постановке проблемы)*. [В сб.:] *Вопросы топонимики Подвїнья и Поморья*. – Архангельск, 1991. – С. 24–34; б) полонистичке – Długosz-Kurczabowa K., *Apelatywizacja biblijnych nazw własnych w języku polskim*, „Prace onomastyczne“, t. 34, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1990, s. 3–81; Zareba L., *Frazeologia onomastyczna z Biblii i tradycją antyczną. Polsko-francuskie studium porównawcze*, [w:] W. Chlebda red., *Problemy frazeologii europejskiej*, t.1, Warszawa, 1997, s. 125–131; в) україністичке – Ермоленко С. С. *Из семіотичних спостережень над граматикою сакральних імен у прислів'ях календарного циклу (за матеріалами зібрань В. І. Даля) // Владимир Иванович Даль и современные филологические исследования. Сб. научн. работ*. – К.: Київський університет, 2002. – с. 23–30; Мацьків П. В. *Теонїми поганьства в українській мові як відображення релїгїйного світобачення// Східнослов'янська філологія*. Вип 10. Мовознавство, Горлівка. – 2006. – с. 153–159; Мацьків П. В. *Номенї поганьства в українському мовному просторі// Матеріали Міжнародної наукової конференції „Проблеми української термінології“*. – Львів. – 2006. – с. 270–273; Мацьків П. В. *Бїблїїні антропонїми// Лїнгвістика: Збірник наукових праць*. – Луганськ, 2007. – № 1 (11). – с. 34–42.

⁵³ Радови коїи се баве теолошкою термінологїєю у русистичи за сада су малоброїни: Бугаева И. В. *Православный социолект и его лексикографическое описание*. [В сб.:] *Единство системного и функционального анализа языковых единиц: материалы Международ. науч. конф. (г. Белгород, 11–13 апр. 2006)* Ч. 2. – Белгород, 2006. – С. 336–339; Коньчак И. *Формирование в русском языке терминологии, связанной с исламом*. [В сб.:] *Хрестоматия теологичевїстїки / ред.-сост. Ч. Лапич, А. К. Гадомский*. – Симферополь: Универсум, 2008. – С. 269–286; Шестак Л. А. *Проблемы тезауруса: религиозное мировидение, мироощущение, философия, языковая образность*. [В сб.:] *Мир Православия*. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1997. – Вып. 1.- С. 131–135. У україноскої науци о језику о теолошкој термінологїји објављени су радови: Бїбла С. В. *Джерела і шляхи формування української церковної термінологїї (назви церковних чїнів та посад): Автореферат дис... канд. філол. наук*. – Київ, 1997. – 20 с.; Горбач О. *Українська народна релїгїйно-христїанська термінологїя і лексика// Статті к 1000-літтю христїанїзації Руси-України*. Мюнхен, 1991. – С. 99–146; Горбач О. *Українська народна релїгїйно-христїанська термінологїя і лексика// Збірник Мовознавчої Комїсії Наукового Конгресу в 1000-ліття Хрищення Руси-України*. – Мюнхен, 1988. – С. 6-15; Коньчак И. *Формирование терминологии, связанной с исламом в русском языке. На основе четырех русских переводов: Диссертация на соискание доктора гуманитарных наук*. – Торунь, 2000. – 175 с.; Петрович Л. *До питання церковнослов'янїзмів в українській богословській термінологїї// Сучасна українська богословська термінологїя: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукр. Наук. конф.* Львів, 13–15 травня 1998 р. – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 1998. – С. 97–103; Пуряєва Н. В. *Формування української церковно-обрядової термінологїї (назви богослужбених предметів): Автореф. дис. канд. філол. наук*. – К. 2001. – 20 с.; *Сучасна українська богословська термінологїя: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукр. Наук. конф. Львів, 13–15 травня 1998 р.* – Львів: Вид-во Львів. Богосл. Акад., 1998. Најдаље се у разради ове проблематике отїшло у польској лїнгвїстичи, где налазимо монографїје, тематске зборнике и радове о синхронїјским и дијахронїјским аспектима структуре и функционисања теолошке термінологїје из монолінгвалне и конфронтационе перспективе: Kamińska M., 1993, *Z problemów funkcjonowania terminologii religijnej w świadomości wiernych*, [w:] *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin, s. 85 – 94; Kulwicka-Kamińska J., 2004, *Kształtowanie się polskiej terminologii muzułmańskiej*, Toruń; Karpluk M., 1999, *O staropolskiej terminologii chrześcijańskiej (inspiracje czeskie)*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, s. 29–35; Karpluk M., 2001, *Słownictwo staropolskiej terminologii chrześcijańskiej*, Kraków; Klich E., 1927, *Polska Terminologia chrześcijańska*, Poznań; Łapicz Cz., 2006, *Z zagadnień przekładu muzułmańskiej terminologii religijnej na język polski i białoruski*, [w:] *Dni Adama Mickiewicza na Krymie*, nr 2. Symferopol, s. 165 – 179; Łapicz Cz., 2007, *Z zagadnień przekładu muzułmańskiej terminologii modlitewnej na język polski i białoruski*, [w:] *Z przeszłości i teraźniejszości języka polskiego. Księga pamiątkowa dedykowana Teresie Friedelównie*, Toruń, s. 99

и українськогo язика из монолінгвалне и конфронтаціоне перспективе⁵⁴. Ипак, у

– 117; Miguta Ks. B. red., 2002, *Leksykografia chrześcijańska na progu trzeciego tysiąclecia*; Szumilas D., 2001, *O genezie terminologii teologiczno-moralnej i etycznej*, „SEX”, s. 17–29. У словенској лексикографіји појавио се и већи број остарења везаних за ову сферу (једнојезични и преводни речници теолошке терминологије): а) руској – Азаров А. А. *Русско-английский словарь религиозной лексики*. – М.: Руссо, 2002; *Азбука христианства. Словарь-справочник важнейших понятий и терминов христианского учения и обряда*. – М.: МАИК „Наука“, 1997; *Англо-русский словарь в помощь христианскому переводчику*. Под ред. М. Макарова. – М.; „Духовное возрождение“, 1998; Бен-Леви С. *Англо-русский толковый словарь библейско-религиозной лексики*. – М.: КАРО, 2000; Бугаева И. В. *Словарь ударений религиозной лексики. Словарь сокращений религиозной лексики*. – М.; „Круг“, 2009; Воскобойников В. М. *Энциклопедический православный словарь*. – М.: „Эскимо“, 2005; Живов В. М. *Святость. Краткий словарь агиографических терминов*. – М.: Гнозис, 1994; Матвеев С. А. *Англо-русский теологический словарь*. – М.: Астрель, 2006; *Полный православный богословский энциклопедический словарь*. В 2-х т. – М.: Изд. отдел Московского Патриархата, 1992. (репр. воспр. изд. 1913); Складарская Г. Н. *Словарь православной церковной культуры*. – СПб.: „Наука“, 2000; *Словарь литургических терминов* /Ред. О. В. Шайкевич, П. Сахаров. – М., 1998; б) польској – Godyn J., 1995, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblijny języka polskiego*, Kraków; Warszawa; Hofman H. et al. (oprac), 1993, *Słownik słów kluczowych z religioznawstwa*, Kraków; Warszawa; Komornicka A., 1994, *Słownik zwrotów i aluzji biblijnych*, Łódź; Korolko M., 1999, *Leksykon kultury religijnej w Polsce. Miejsca, obrzędy, wspólnoty (z przydatkiem literackich wypisów)*, Warszawa; Lewicki R., 2002, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*, Warszawa; Markunas A, T. Uczyciel, 1999, *Leksykon Chrześcijaństwa rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, Poznań; Markunas E, Uczyciel T, 2001, *Popularny słownik sakralizmów polskich i ukraińskich*, Poznań; Sztolberg-Bybluk M., 1994, *Podręczny słownik rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich terminów chrześcijańskich*, Toruń; Poniatowski Z. red., 1969, *Mały słownik religioznawczy*, Warszawa; в) українској – Паламарюк В., *Богословский славяно-русско-английский словарь*. – Черновцы, „Золоті литаври“, 2001.

⁵⁴ Монографіје: а) полонистичке: Chlebda W., *Biblizmy języka polskiego*, Kraków, Warszawa, 1995; Kozłara S., *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Kraków, 2001; Lewicki A.M., Chlebda W. red., *Frazeologia a religia*, Warszawa, 1997; б) русистичке: Бабушкин А. П. *Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка*. – Воронеж: Изд-во Воронежского государственного университета, 1996. – 104 с.; студіје и чланици: а) русистички: Алефиренко Н. Ф. *Фразеологическая репрезентация христианского мировосприятия (на материале восточнославянских языков)*. [В сб.:] *Мир Православия*. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1998. Вып. 2. С. 126–131; Гашева Л. П. *Библейские фразеологизмы в контексте русской лингвокультуры*. [В сб.:] *Мир Православия*. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1998. – Вып. 2. С. 132–136; Жолобова А. О. *Фразеологизмы-библеизмы в русском, английском и испанском языках: частичные эквиваленты*. [В сб.:] *Материалы научной итоговой конференции „Русская и сопоставительная филология: концептуально-семантический и системно-функциональный аспекты“*. – Казань: Унипресс, 2002. – С. 24–25; Свиридонова В. П., Бухонкина А. С. *Фразеологические единицы религиозного содержания в свете лингвокультурологии*. [В сб.:] *Мир Православия*. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2002. – Вып. 4. – С. 352–358; Chlebda W., *Biblizmy języka rosyjskiego. Koncepcje opisu leksykograficznego*, [w:] *Biblia w literaturze i folklorze narodów wschodniosłowiańskich*, red. R. Łuźny, D. Piwowarska, Kraków, 1998, с. 15–33, и др.; б) полонистичке: Bąba S., *Frazeologia biblijna i modlitwena w tytułach utworów literackich*, „Język polski“, 1971, t. 51, z. 5, s. 358–364; Bąba S., *Z życia wybranych zwrotów biblijnych we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Biblia a kultura Europy*, red. M. Kamińska, E. Małek, t. 1, Łódź, 1992, s. 167–177; Brajerski T., *hasło: Biblijne słownictwo i frazeologia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t.2, Lublin, 1976, s. 484–486; Brajerski T., *Biblijne słownictwo i frazeologia*, [w:] Brajerski T., *O języku polskim dawnym i dzisiejszym*, Lublin, 1995, s. 454–459; Chlebda W., *Frazeologia biblijna w Wielkim słowniku polsko-rosyjskim*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Filologia Rosyjska“, t. XXVIII, Opole, 1991, s.23–29; Chlebda W., *Rosyjska frazeologia biblijna dzisiaj*, [w:] *IX Musica Europae Orientalis, vol.2 Acta Slavica*, red. A. Bezwiński, Bydgoszcz, 1991, s. 125–135; Chlebda W., *Библія в языке – язык в біблії*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, red. A.M. Lewicki, W. Chlebda, t. 2, Warszawa, 1997, s. 67–75; Daszczyńska I., *Прагматическая функция религиозной фразеологии*, [w:] *Frazeologia a religia*, red. A.M. Lewicki, W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 173–181; Dąbrowska A., *W adaptowym stroju chodzić krętymi drogami. O eufemizmach wywodzących się z języka religijnego*, „Poradnik językowy“, 1996, nr 10, s. 33–39; Długosz K., *Frazeologia biblijna w inskrypcjach nagrobkowych*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 211–219; Długosz-Kurczabowa K., *Biblijne skrzydlate słowa w wersji ekumenicznej*, [w:] *Studia językoznawcze*, red. W. Kupiszewskie, Warszawa, 1998, s. 39–45; Godyń J., *Założenia teoretyczno-metodologiczne do „Małego słownika biblijny języka polskiego“*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, red. A.M. Lewicki, W. Chlebda, t. 2, Warszawa, 1997, s. 105–113; Lewandowicz G., *Biblizmy we współczesnym języku polskim*, „Collectanea Theologica“, 1995, 65, nr 4.; Николаева Е., 1997, *Мифологические опозиты тина “BÓG-DIABEL” в польской фразеологии*, [w:] *Problemy*

експанзїї су и истраживања конфесионалне маркности других нивоа савременог руског, польског и українског књижевног језика, пре свега фонетско-фонолошког са прозодїјским⁵⁵, графїјско-ортографског⁵⁶ и граматичког⁵⁷.

frazeologii europejskiej, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 263–269; Nowakowska A., *Frazeologizmy biblijne z nazwami roślin w słownikach języka polskiego*, „Poradnik językowy”, 1996, z. 10, c. 25–32; Orłoś T. Y., *Skrzydlate słowa pochodzenia biblijnego w języku czeskim i polskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 123–129; Pajdzińska A., *Wartościowanie we frazeologii*, [w:] *Język a kultura* 3, Wrocław, 1991, s. 15–28; Pajdzińska A., *Odbicie katolicyzmu w polskiej frazeologii*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 129–137; Sawicka G., Zimny R., *Dziecko Boże – biblijny obraz pojęcia*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 321–331; Terder J., *Święci w polskiej frazeologii*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, 1999, s. 213–223; Topczewska U., *Phraseoloxeme in Paulusbrieffen und ihre Wiedergabe im Deutschen und im Polnischen anhand ausgewählter Bibelübersetzungen*, Trier 2004 (FOKUS, Linguistisch-Philologische Studien 28); Treder J., *Leksem alleluja w polskiej frazeologii*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 331–334; Walczak B., *Biblia a język. O warstwie biblijnej w polskiej frazeologii*, „Życie i myśl”, 1985, nr. 11–12, s. 29–39; Zareba L., *Frazeologia onomastyczna z Biblią i tradycją antyczną. Polsko-francuskie studium porównawcze*, [w:] W. Chlebda red., *Problemy frazeologii europejskiej*, t.1, Warszawa, 1997, s. 125–131; в) україністички: Каракуца О. М. *Лінгвокультурологічний аналіз фразеологізмів із компонентом дуаал// Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць.* – Харків: ХДПУ. – 2001. – Вип. 6. – 72–79; Пономаренко Л. *Культурні конотації біблійних в українській мові.* // Acta Universitatis Palackinae Olomouensis Facultas Philosophica Philologia. – *Ucrainica III Současnoukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury. IV. Olomoucké sympozium ukrajinstů.* 28. – 30. srpna 2008. Univerzita Palackého v Olomouci. – Olomouc 2008, s. 221–225.

⁵⁵ Монографіє: Прохватилова О.А. *Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи.* – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1999, посебно стр. 9–30; Успенский Б. А. *Архаическая система церковнославянского произношения: (из истории литературного произношения в России)*. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1968. – 156 с.; Kryński W., *Wytwora święta czyli podręcznik do teorii kaznodziejstwa*, Warszawa, 1906; Pilch Z., *Wykład zasad kościelnej wymowy*, Poznań; Огієнко І., 1942, *Українська церковна вимова*, Холм, 1958; расправе и чланиці: Бугаєва И. В. *Акцентные варианты в православном социолекте и литературная норма.* [В сб.:] *Человек и языковое пространство. Аспекты взаимодействия* / Отв. ред. Е. В. Плисов. Межвуз. сб. науч. трудов. Вып. 2. – Нижний Новгород: Изд-во ГОУ НГЛУ, 2006. – С. 3–8; Бугаєва И. В. *Фонетические особенности православного социолекта.* [В сб.:] *Хрестоматия теолінгвїстїкї* / ред.-сост. Ч. Лапич, А. К. Гадомский. – Симферополь: Универсум, 2008. – С. 61–69; Прохватилова О. А. *Интонационно-звуковая организация современной духовной речи.* [В сб.:] *Вопросы русского языкознания. сб. науч. ст. к юбилею Е. А. Брызгуновой.* Вып. XI: *Аспекты изучения звучащей речи.* – М., 2004. – С. 163 – 174.

⁵⁶ У русистички: Бугаєва И. В. *Графическая и орфографическая нормированность текстов религиозной сферы.* [В сб.:] *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов* ред. О. В. Иншаков. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2007. – С. 635–640; Бугаєва И. В. *К вопросу о методологических и теоретических основах изучения религиозной коммуникации.* [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации. Сборник статей по материалам Международной научно-практической конференции* / ред. А. Мякинин, И. В. Бугаєва, Е. В. Плисов. – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария. – С. 39–53; Кондратьева Е. В. *К вопросу об упорядочении орфографического оформления церковных печатных изданий.* [В сб.:] *Церковнославянский язык: история, исследование, преподавание: Материалы I междунар. науч. конф., 28–30 сент. 2004 г. Москва* / Отв. ред. И.В. Бугаєва. М.: Изд-во ПСТГУ, 2005. – С. 217–224; Супрун В. И. *Принципы новоцерковнославянской орфографии.* — [В сб.:] *Мир Православия.* – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1997.– Вып. 1.– С. 94–99; У полонистички: Naduch H., *Zasady wymowy ogólnej i kościelnej*, Kraków, 1927; Przybylska R., Przychyna W. red., *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tarnów 2004. У україністички: Піддубна С. М. *Розвиток христїянської писемної культури в Україні: етно-конфесїйна специфіка: Автореферат дис... канд. філол. наук.* – К., 2003. – 18 с.

⁵⁷ Највише је са теолінгвїстичког аспекта истраживан граматички ниво українског језика: Бочарова І. В. *Лексико-семантичні та граматичні параметри назв релїгїйних свят у сучасній українській мові: Автореф. дис. кандидата філол. наук.* – К., 1999. – 17 с.; Бочарова І. В. *Темпоративні синтаксисми – найменування релїгїйних свят (на матеріалі художніх творів української літератури XIX–XX ст.) // Проблема граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 185–189; Гадомский А. К. *Некоторые направления исследований теолінгвїстїкї* // *Наукові записки Луганського нац. пед. ун-ту.* Вип.7. Сер. філол.науки: Зб наук. праць [Норми та парадокси свідомості

Са дијахроничког становишта испитиване су такође пре свега одлике сакралне апелативне лексике и богословске терминологије⁵⁸, сакралне ономастике⁵⁹ и религијски мотивисане фразеологије⁶⁰.

У области страних филологија у руској, пољској и украјинској теоллингвистици сакрална лексика и фразеологија испитиване су на материјалу гер-

й мислення, їх відображення в мовній картині світу]. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С.24–41. На материјалу руског језика в.: Гадамский А. К. *Теоллингвистика и грамматика* // Ученые записки Таврического национального университета. – Симферополь, 2006. – Сер. „Филология“, Т. 19(58), № 4. – С. 15–25, а у полонистици – Mikołajczak S., 2005, *Składniowy kształt modlitwy wiernych*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, s. 111–120.

⁵⁸ Овакви радови најбројнији су у полонистици: Bieńkowska D., *Słownictwo i frazeologia w Psalterzu przełożonym przez ks. Jakuba Wujka (1594)*, Łódź, 1999; Czarniecki T., *Najstarsze polskie słownictwo religijne o rodowodzie niemieckim*, [w:] B. Kreja red., 1999, *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk, 1999, s. 13–29; Górski K., *Zagadnienie słownictwa reformacji polskiej*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*. T. 3, cz. 2, Warszawa, 1956, s. 233–270; Greszczuk B., *Antonimia dobra i zła w najstarszym piśmiennictwie religijnym*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, 1999, s.47–57; Karpluk M., *Nad staropolskim słownictwem chrześcijańskim*, [w:] *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Pomowska-Taborska, Warszawa, 1997, s. 105–114; Kozaryn D., *O słownictwie religijnym „Catechismus” z 1543 roku*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 197–2003; Kreja B., red., *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*. Gdańsk, 1999; Kucała M., *Nazywanie Chrystusa w historii polszczyzny*, [w:] B. Kreja red., *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk, 1999, s. 205–213; Podraza-Kwiatkowska M., *Obraz Boga wśród światopoglądowych przemian Młodej Polski*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, 1999, s. 141–156; Puzyrnina J., *Słownictwo eucharystyczne w historii języka polskiego* [w:] *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo 13. Onomastyka, historia języka, dialektologia*. Opole, 1991; Szeplińska B., *O słownictwie polskiego przekładu ekumenicznego Ewangelii św. Mateusza*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk, 1999, s.223–233; Winiarska I., *Słownictwo religijne polskiego kalwinizmu od XVI do XVIII wieku na tle terminologii katolickiej*, Warszawa, 2005, и др. Од русистичких радова издвајамо: Антушева Е. *К этимологии христианской лексики: Диссертация на соискание ученой степени магистер атриум по русскому языку*. – Тарту, 2005; Митина Ю. В. *Лексика с религиозной семантикой и ее стилистические функции в житийных памятниках XV века – Автореф. дис... канд. филол. наук*. – М. Московский пед. ун-т, 2000; Михайлова Ю. Н. *Религиозная православная лексика и ее судьба (По данным толковых словарей русского языка): Дис. ... канд. филол. наук*. – Екатеринбург, 2004. – 171 с., а од украјинистичких – Піддубна Н.В. *Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові: Дис. ... канд. филол. наук*// Харк. Держ. Пед. Ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2000. – 208 с.

⁵⁹ а) русистика: Березович Е. Л. *Библейская лексика в топонимии русского севера*// Известия Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 1997. – № 5. – С. 77–87; Дерягин В.Я. *Топонимика и ономастика Феррапонтова монастыря*. – М., 1998; Родионова И. В. *Дериваты библейских антропонимов в народной языковой традиции. (Словарные материалы)* / И. В. Родионова // Вопросы ономастики. – Екатеринбург: УрГУ. – 2004. – № 1. – С. 121–144; Супрун В.И. *Христианизация русского именника*//Христианство. – М., 1996. С. 53–58; Успенский Б.А. *Из истории русских канонических имён*. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 334 с.; Юдин А. В. *Ономастикон русских заговоров: Имена собственные в русском магическом фольклоре*. – М.: МОНФ, 1997. – 320 с.; б) полонистика: Jankowski E., (red.), *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w.*, t. I A-J, Wrocław; Warszawa; Kraków, 1994, s. XXXII; Malec M., *Przydomki hagiomiczne w funkcji samodzielnych imion osobowych* [w:] *Onomastyka i dialektologia*, 1997, s. 181–186; Malec M., *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków, 2001; Podobiński S., Lesz-Duk M. (red.), *Wokół archeologii słów i ich funkcjonowania. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Bańkowskiemu*, Częstochowa, 2001, s. 352; Swieżawski S., *Święty Tomasz na nowo odczytany*, Poznań, 1995.

⁶⁰ Adamczyk D., *Wyraz „Bóg” i jego frazeologia w XVII wieku*, [w:] „Prace Filologiczne” XL, Warszawa, 1996, s. 176-187; Bieńkowska D., *Słownictwo i frazeologia w Psalterzu przełożonym przez ks. Jakuba Wujka (1594)*, 1999, Łódź; Koziara S., *O frazeologizmach w polskich przekładach biblijnych. Od Biblii Wujka do Biblii Tysiąclecia*, „Język polski”, nr. 17, 1997, s. 89–96; Kułakowska M., Greszczuk B., *Frazeologia demoniczna w utworach religijnych do XVII wieku*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, 1997, Warszawa, s. 253–262; Peplowski F., *Słownictwo i frazeologia polskiej publicystyki okresu oświecenia i reformacji*, Warszawa 1961; Ивашко Л., *Отражение религиозных представлений в диалектной фразеологии*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t.1, red. W. Chlebda, Warszawa, 1996, с.237–239; Мокенко В., *Славянская фразеология и религия: от политеизма к полифразеологизации*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 51–67.

манских, романских, оријенталних и других живих, као и неких класичних и архаичних језика⁶¹.

3. Поред функционалистичког, у новијој славистици почео се развити и дискурсни приступ језику сакрума. Знатно мањи број истраживања у овом кључу може се објаснити како релативно касним продором теорије дискурса у славистику, тако и мноштвом одређења самог дискурса – као укупности свега изреченог или написаног на одређеном језику и у оквирима неке културе (М. Фуко), као комуникативног догађаја који подразумева учеснике општења и њихове интеракције у социјалним ситуацијама (Т. А. ван Дајк), као текста у делатном аспекту, посматраног као сврсисходна социјална акција, компонента интеракције модела и механизма свести (Н. Д. Арутјунова) (исп. Савић 1993: 29-37; Половина 1996: 55-67; Ярцева 1990: 67-69). У истраживањима религијског дискурса обраћа се пажња на учеснике, хронотоп, циљеве, вредности, стратегије, тематику, типове и жанрове, прецедентне текстове и дикурсне формуле карактеристичне за сваку конкретну религију, конфесију или деноминацију, уз издвајање универзалних, типолошких и индивидуалних карактеристика (исп. Бугаева 2008: 19-23). Примера ради, В. И. Карасик као дистинктивна обележја сакралног (у његовој терминологији – религијског) дискурса издваја специфичности учесника у комуникацији (агенси су свештенослужитељи, клијенти верници, а Бог, коме се упућују молитве, благодарења, исповест итд. присутан је у својству супраагенса) (Карасик 2004: 266), уникалне су и конституенте хронотопа – прототипско место (храм) и време одвијања комуникације (доба дана утврђена типиком), итд. (Карасик 2004: 268–272).

⁶¹ Навешћемо значајније монографске студије и прилоге из часописа и тематских зборника: а) на руском језику: Жолобова А. О. *Фразеологизмы-библейзмы в русском, английском и испанском языках: частичные эквиваленты*// Материалы научной итоговой конференции „Русская и сопоставительная филология: Концептуально-семантический и системно-функциональный аспекты“. – Казань: Унипресс, 2002. – С. 24-25; Иванов Вяч. Вс. *Древнеиндийский миф об установлении имен и его параллель в греческой традиции // Индия в древности (Сб. ст.)*. – М.: Наука, 1964. – С. 85–94; Курбанов Х. Т. *Религиозная лексика в чеченском языке: дис. ... канд. филол. наук.* – М., 2006. – 153 с.; Муллонен И. И. „Святые“ гидронимы в контексте вепско-русского контактирования // *Ономастика Карелии: Проблемы взаимодействия разноязычных ономастических систем.* – Петрозаводск, 1995. С. 17–28; Рязановский Л., *Названия праздников и шуточные имена святых как образные мотивировки формулы невозможного в русской и немецкой фразеологии*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 193–201; Станкова Т. Ю. *К вопросу об именах святых и их идентификации в английском языке.* – Мир Православия, 2000. Вып. 3. – С. 296–299; Степанова Л., *К вопросу о библейских неологизмах*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. 2, red. W. Chlebda, Warszawa, 1997, s. 139–145; Ушаков В. Д. *Фразеология Корана: опыт сопоставления фразеоречений Корана и арабского классического языка.* – М.: Восточная литература, 1996. – 202 с.; Хелинский Е.А. *Ранняя славянская христианская терминология в венгерском языке // Славянское языковедие.* XI МСС. Доклады российской делегации. – М., 1993. – с. 46–64; Шулежкова С. Г., *Искусство как посредник в освоении библейских крылатых выражений*, [w:] *(Problemy frazeologii europejskiej)*, t. 2, Warszawa, 1997, s. 145–153; б) на польском језику: Pieciul-Karmińska E., *Jezykowy obraz Boga i swiata. O przekladzie teologii niemieckiej na jezyk polski*, Poznań, 2007; Rysowa M., *Jezyk Biblii i biblizmy w dzisiejszej polszczyźnie i czeszczyźnie*, [w:] *Jezyk religijny dawniej i dzis*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 94–101; Walczak-Mikołajczakowa, *Orientalizmy w bulgarskiej prozie katolickiej drugiej polowy XVIII wieku*, [w:] *Jezyk religijny dawniej i dzis*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 210–216; в) на украјинском језику: Дубровська І.Б. *Біблійно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект.*: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Київ, 2001; Жерновой С.Г. *Релігійна термінологія сучасної французької мови: генеза, семантика, функціонування: Автореферат дис...* канд. филол. наук. Київ, 2003.

Монографска истраживања сакралног дискурса за сада су малобројна и вежују се искључиво за русистику (Г. В. Грињенко, Ј. В. Сергејева, А. В. Ољанич)⁶², док је на нивоу краћих радова обрађен низ аспеката сакралног дискурса *Pax Slavia Latina* и *Pax Slavia Orthodoxa* у пољском, руском и украјинском језику⁶³.

4. Понуђени преглед досадашњих подручја испитивања источноевропске теолингвистике, који не пледира на коначност и свеобухватност у инвентаризацији истраживачких проблема, показује да несумњиво постоји широк спектар питања везаних за структуру и функционисање језика у религијском контексту која изискују укључивање комплексног теолингвистичког појмовно-термиолошког и теоријско-методолошког апарата. Специфичност проблематике на граници између теологије и лингвистике условила је, како смо показали, конституисање нове научне дисциплине – теолингвистике, са значајним фундаменталним и апликативним, дескриптивним и прескриптивним потенцијалом, са респектабилним остварењима на плану опште лингвистике, славистике и страних филологија. Језгро теолингвистичких испитивања у Русији, Пољској и Украјини свакако је представљала славистика, пре свега у синхронјском аспекту, и пре свега из монолингвалне перспективе, док су конфронтациона и дијахронјска истраживања, иако значајна, и по квантитету и по методолошком значају за конституисање теолингвистике у другом плану.

Цитирана литература

(а) ћирилицом:

Бобырева 2006: Е. В. Бобырева, *Религиозный дискурс: стратегии построения и развития*. [In:] О. А. Прохвятилова (ред.), *Человек в коммуникации: концепт, жанр, дискурс*. Волгоград, 2006, 190–199.

⁶² Гриненко Г. В. *Сакральные тексты и сакральная коммуникация. Логико-семиотический анализ вербальной магии*. – М.: Новый век, 2000. – 448 с.; Сергеева Е. В. *Бог и человек в русском религиозно-философском дискурсе*. – СПб.: Наука, САГА, 2002. – 192 с; такође о религијском дискурсу в. у монографији: Ољанич А. В. *Презентационная теория дискурса*. Волгоград: Изд-во ВГУ, 2004. – с. 372–373.

⁶³ У полонистици на теорију религијског дискурса односе се радови: Chruszczewski P., *Aspekty dyskursu religijnego*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia*, red. G. Szpila, Kraków, 2000, s. 81–94; Chruszczewski P., red., *Język a komunikacja 5*, t. 2: *Perspektywy dyskursu religijnego, czyli przyjęcie Kaina*, Kraków, 2004; Wiecezorek U., *Metafory miłości w dyskursie mistycznym św. Jana od Krzyża*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 510–518; у русистици: Бобырева Е. В. *Прецедентное имя. Вопросы прецедентного религиозного дискурса*. [В сб.:] *Ономастическое пространство и национальная культура: Материалы Международной научно-практической конференции (14–16 сентября 2006 г.)* / Отв. ред. Л.В.Шулунова. – Улан-Удэ: Изд-во БГУ, 2006. – с. 244–248; Бобырева Е. В. *Формирование ценностей религиозного дискурса*. [В сб.:] *Прогрессивные технологии в обучении и производстве Материалы IV Всероссийской конференции, г. Камышин, 18–20 октября 2006 г.*: В 4 т. – Волгоград, 2006. Том 4 – с. 18–25; Богачевская И. В. *Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии*. [В сб.:] *Культура народов Причерноморья, № 79*. Симферополь: ЦНТИ „Крым“, 2006. – с. 119–121; Бугаева И. В. *Языковая личность в религиозном дискурсе: к постановке проблемы* [В сб.:] *Язык и социум. Материалы VI Межд. науч. конференции. 3–4 дек. 2004*. – Минск, 2005, – Т.1.– С.12–15; Гадамский А. К., *Религиозный дискурс Н. С. Гумилева*, [w:] *Język religii. Konstrukcje i dekonstrukcje. Prace interdyscyplinarne, t. VI*, red. L. Rożek, Częstochowa, 2006, s. 395–411; Карасик В. И. *Религиозный дискурс*. [В сб.:] *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сборник научных трудов*. – Волгоград: Перемена, 1999. – с. 5–19; у украјинистици: Мацьків П. В. *Концептима „Створення світу“ в релігійному дискурсі// Матеріали міжнародної наукової конференції „Семантика мови і тексту“*. – Івано-Франківськ, 2006. – с. 259–262; Мацьків П. В. *Корелативи Бога в сакральному дискурсі// Вісник Прикарпатського національного університету. Ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика*. Філологія. Вип. XXV–XXVIII, 2006. – с. 311–314.

- Бугаева 2005:** И. В. Бугаева, *Стилистические особенности и жанры религиозной сферы*. [In:] Е. В. Плисов (ред.), *Стилистика текста. Межвуз. сборник научных трудов*. Нижний Новгород, 2005, 3–11.
- Бугаева 2007:** И. В. Бугаева, *К вопросу о методологических и теоретических основах изучения религиозной коммуникации*. [In:] А. Мякиннин (ред.), *Церковь и проблемы современной коммуникации*. Нижний Новгород, 2007, 39–53.
- Бугаева 2008:** И. В. Бугаева, *Язык православных верующих в конце XX – начале XXI века*. Москва, 2008.
- Войтак 1998:** М. Войтак, *Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы)*. [In:] М. Костюмов (ред.), *Текст: стереотип и творчество*. Пермь, 1998, 214–230.
- Волков 2001:** В. В. Волков, *Курс русской риторики*. Москва, 2001.
- Гадомский 2005:** А. К. Гадомский, *Теоллингвистика: история вопроса*. Ученые записки ТНУ, т. 18 (57), № 1, Симферополь, 2007, 16–26.
- Гадомский 2006 а:** А. К. Гадомский, *О жанровом подходе к изучению религиозного языка*. Культура народов Причерноморья, Т. I, Симферополь, 2006, 89–92.
- Гадомский 2006 б:** А. К. Гадомский, *Религиозный язык или стиль: попытка систематизации терминологии теоллингвистики*. Ученые записки ТНУ, Т. 19 (58), № 2, Симферополь, 2006, 186–193.
- Гадомский 2008:** А. К. Гадомский, *Допустимо ли говорить о религиозном стиле? [In:] Мова та культура: проблеми загальної, германської, романської та слов'янської стилістики. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Горлівка, 17–18 травня 2007)*. Горлівка, 2008, 57–60.
- Гадомский 2010:** А. К. Гадомский, *Русская теоллингвистика: история, основные направления исследований*. Стил, 9, Београд, 2010, 357–373.
- Гадомский 2012:** А. К. Гадомский, *Польская теоллингвистика на рубеже XX–XXI столетий*. [In:] А. К. Гадомски, К. Кончаревић (прир.), *Теоллингвистика*. Београд, 2012.
- Гадомский, Лапич 2008:** А. К. Гадомский, Ч. Лапич, *Теоллингвистика: история, современное состояние, перспективы*. [In:] Ч. Лапич, А. К. Гадомский (ред.-сост.), *Хрестоматия теоллингвистики*. Симферополь, 2008, 5–32.
- Карасик 2004:** В. И. Карасик, *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Москва, 2004.
- Крысин 1996:** Л. П. Крысин, *Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистической парадигме современного русского литературного языка*. [In:] *Поэтика. Стилистика. Язык и культура: Памяти Т. Г. Винокур*. Москва, 1996, 135–138.
- Кончаревић 2009:** К. Кончаревић, *Графијско-орфографска обележја сакралној функционално-стилистској комплексу у српском и руском језику (из социоллингвистичке и нормативистичке перспективе)*, Зборник Матице српске за славистику, 75, Нови Сад, 2009, 11–38.
- Кончаревић 2011:** К. Кончаревић, *Језик сакралној као предмет русистичких истраживања*, Јужнословенски филолог, 47, Београд, 2011, 163–184.
- Макарова 2001:** С. Г. Макарова, *Функциональные стили русского и французского языков (своеобразие научного стиля французского языка)*. [In:] К. Р. Галиуллин, Г. А. Николаев (ред.), *Бодуэновские чтения: Бодуэн де Куртенэ и современная лингвистика: Международная науч. конф. (Казань, 11–13 дек. 2001 г.): Труды и материалы: В 2 т.* Казань, 2001, Т. 2, 114–117.
- Мечковская 1998:** Н. Б. Мечковская, *Язык и религия: Лекции по филологии и истории религий*. Москва, 1998.
- Прохватилова 1999:** О. А. Прохватилова, *Православная проповедь как феномен звучащей речи*. Волгоград, 1999.

- Прохватилова 2007:** О. А. Прохватилова, *Церковная проповедь как ядерный жанр религиозной коммуникации*. [In:] *Труды Нижегородской Духовной Семинарии*, вып. 5, Нижний Новгород, 2007, 349–368.
- Толстой 1988:** Н. И. Толстой, *История и структура славянских литературных языков*. Москва, 1988.
- Тошовић 2002:** Б. Тошовић, *Функционални стилови*. Београд, 2002.
- Шевченко 2000:** Л. Л. Шевченко, *Конфесійний стиль*. [In:] *Українська мова: енциклопедія*. Київ, 2000, 252–253.
- Ярцева 1990:** В. Н. Ярцева, (ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва, 1990.

(б) латиницом:

- Bajerowa 1988:** I. Bajerowa, *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego*. [In:] M. Karpluk, J. Sambor (red.), *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*. Lublin, 1988, 21–44.
- Bajerowa 1994:** I. Bajerowa, *Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności*, *Łódzkie Studia Teologiczne*, nr 3, Łódź, 1994, 11–17.
- Bartmiński 2001:** J. Bartmiński, *Język w kontekście kultury*. [In:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, 19–31.
- Beńkowska 2002:** D. Beńkowska, *Polski styl biblijny*. Łódź, 2002.
- Bibliografia języka religijnego 2007:** *Bibliografia języka religijnego (1945-2005)*, oprac. M. Makuchowska, Tarnów 2007.
- Crystal 1995:** D. Crystal, *Die Cambridge-Enzyklopädie der Sprache*. Frankfurt a.M.-New York, 1995.
- Dyskurs religijny w mediach 2010:** *Dyskurs religijny w mediach*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, Tarnów 2010.
- Gomola 2010:** A. Gomola, *Bóg Kobiet. Studium językoznawczo-teologiczne*, Tarnów 2010.
- Herbermann 1997:** C.-P. Herbermann, B. Groschel, U. H. Wassner, *Sprache & Sprechen. Fachsystematik der Allgemeinen Sprachwissenschaft und Sprachensystematik. Mit ausführlichen Terminologie- und Namenregistern*. Wiesbaden, 1997.
- Język katechezy 2008:** *Język katechezy*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2008.
- Język religijny dawniej i dziś 2004:** *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań 2004.
- Język religijny dawniej i dziś 2005:** *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań 2005.
- Język religijny dawniej i dziś 2007:** *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Więclawski, Poznań, 2007.
- Karpluk, Sambor 1988:** M. Karpluk, J. Sambor (red.), *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*. Lublin, 1988.
- Kładoczny 2004:** P. Kładoczny, *Proroctwa chrześcijańskie jako gatunek mowy na tle innych gatunków profetycznych*. Zielona Góra, 2004.
- Kristal 1987:** D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd, 1987.
- Kucharska-Dreiss 2004:** E. Kucharska-Dreiss, *Teolingwistyka – próba popularyzacji terminu*. [In:] S. Mikołajczak, T. Więclawski (red.), *Język religijny dawniej i dziś*. Poznań, 2004, 23–30.
- Makuchowska 1995:** M. Makuchowska, *Styl religijny*. [In:] S. Gajda (red.), *Przewodnik po stylistyce polskiej*. Opole, 1995, 449–459.
- Mistrik 1992:** J. Mistrik, *Religiózty štýl*. – [In:] *Stylistyka*, I. Opole, 1992, 82–89.
- Pisownia słownictwa religijnego 2011:** *Pisownia słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2011.

- Polovina 1996:** V. Polovina, *Prilozi za kognitivnu lingvistiku*. Beograd, 1996.
- Regulamin Komisji 2008:** Regulamin Komisji, § 2, zatwierdzony 14.05.2001 <http://www.rjp.pl/?mod=kr&type=jrel> (стање на дан 24.01.2008).
- Savić 1993:** S. Savić, *Diskurs analiza*. Novi Sad, 1993.
- Świat słowa Jana Pawła II 2007:** *Świat słowa Jana Pawła II*, oprac. M. Dalgiewicz, Tarnów 2007.
- Zasady pisowni słownictwa religijnego 2004:** *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2004.
- Zdunkiewicz-Jedynak 2006:** Zdunkiewicz-Jedynak, D., *Szurfując po Internecie w poszukiwaniu Boga... Gatunki komunikacji religijnej na polskich katolickich stronach internetowych*, Tarnów 2006.
- Wagner et al. 1999:** A. Wagner, *Theolinguistik? – Theolinguistik!* [In:]: Spilman, H. O., Warnke, I. (Hrsg.), *Internationale Tendenzen der Syntaktik und Pragmatik. Akten des 32. Linguistischen Kolloquiums in Kassel 1997 (= Linguistik International 1)*. Frankfurt a. M., 1999, 507–512.
- Wierusz-Kowalski 1973:** J. Wierusz-Kowalski, *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*. Studia religioznawcze PAN, t. IV, Warszawa, 1973, 9–88.
- Wilkoń 2002:** A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*. Kraków, 2002.

Ксения Кончаревич

Восточноевропейская теолингвистика сегодня:

общая лингвистика, славистика, иностранные филологии

Резюме: В работе предлагается обзор основных направлений теолингвистических исследований в странах Восточной Европы (в сфере общей лингвистики, славистики и иностранных филологий), рассматривается ее понятийно-категориальный аппарат и излагаются важнейшие результаты, достигнутые в последнем десятилетии XX и первом десятилетии XXI века в фундаментальных и прикладных областях изучения языка сакрума (в синхронической и диахронической перспективе), которые излагаются в монографических публикациях, диссертациях, трудах, опубликованных в тематических сборниках, сборниках материалов научных конференций и в научных журналах в Российской Федерации, на Украине и в Польше (с библиографическими референцами).

Ключевые слова: Теория и методология лингвистики, теолингвистика, общая лингвистика, славистика, иностранные филологии, язык сакрума, сакральный функционально-стилевой комплекс, религиозный дискурс.